

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ ΑΝΕΚΑΘΕΝ
(Καθηγητού Φερδινάνδου Ίωσηφ de Waele) 161
- ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ ΤΟΥ ΥΠΑΡΕΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ
ΟΡΘΟΥ ΛΟΓΟΥ (Βασ. Κ. Σταθάκη) 171
- Η ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ
(Β. Χαραλαμποπούλου) 176
- ΙΓΚΟΡ ΦΙΟΝΤΟΡΟΒΙΤΣ ΣΤΡΑΒΙΝΣΚΥ (Α. Δωρικού) 182
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη) 189
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέα Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 190

ΕΤΟΣ 56ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1993

ΑΡΙΘ. 542

ΔΡΧ. 100

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Ἐπανεξεδόθη σὲ τέταρτη ἔκδοση

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω

Ἵπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

**Ἐπιμελημένη ἔκδοσις
μὲ 15 εἰκόνες ἔκτος κειμένου**

Κεντρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελίαι:

Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἄκτινες»

Καρότση 14, 105 61 Ἀθῆναι – Τηλ. 32 35 931

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 56ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 1993

Ἀριθ. 542

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ ΑΝΕΚΑΘΕΝ

Οἱ «Ἀκτίνες» μὲ ἱκανοποίηση ἀναδημοσιεύουν τὸ ἐπίκαιρο ἄρθρο τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν «Ἀκτίνων», καθηγητοῦ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, κλασσικῆς ἀρχαιολογίας καὶ νεοελληνικῶν γραμμάτων στὸ Πανεπιστήμιο Nymegen τῆς Ὀλλανδίας **Φερδινάρδου Ἰωσήφ De Waele**.

Ὁ ἀείμνηστος σοφὸς Καθηγητὴς ἔχει δημοσιεύσει καὶ δύο ἄρθρα στὶς «Ἀκτίνες» τὰ ἔτη 1950 καὶ 1951 μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 1900 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ κατωτέρω ἄρθρο ἔχει δημοσιευθεῖ τὸ 1950 στὸ περιοδικό «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», τὸ ἀναδημοσιεύουμε, διότι εἶναι ἰδιαιτέρως ἐπίκαιρο σήμερα.

Τὸ θέμα τῆς νοσταλγίας πρὸς τὴν Πατρίδα, τοὺς γονεῖς ἢ τὰ παιδιά δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συγκινητικὰ μοτίβα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μὴν εἶναι καὶ ταυτοχρόνως καὶ ἓνα θέμα πολιτικοῦ χαρακτῆρος, ἰδιαιτέρως εἰς μίαν χώραν ἢ ὁποία ἐγνώρισε τόσον τὴν ὑπέροχον δόξαν τῆς ἀρχαιότητος ὅσον καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ ἢ ὁποία μετὰ τοὺς αἰῶνες τῆς

ὑποδουλώσεως πάλιν ἔγινε ἡ μητέρα ἢ γεμάτη μὲ τὴν δυνατὴν λαχτάραν νὰ ἴδῃ τὰ παιδιά τῆς ἐπιστρέφοντα πρὸς τὸ ἐλεύθερο πατρικὸ σπίτι. Ἡ ἱστορία τοῦ τελευταίου αἰῶνος δὲν εἶναι παρὰ μία διαδοχικὴ ἐπιστροφή τῶν παιδιῶν: Ἑπτανήσου, Θεσσαλίας, Κρήτης, Μικρασιατικῶν νήσων, Μακεδονίας, Ἡπείρου, Θράκης καὶ Δωδεκανήσου εἰς τὴν προσφιλεστάτην ἀγκάλην τῆς μητρὸς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει

μέρος και διὰ τὰ ἄλλα παιδιά.

“Ὀλων αὐτῶν δὲν ἡμφισβητήθη οὐδ’ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ καταγωγή, εἰ μὴ μόνον τῆς Μακεδονίας.

Δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ σκοπός μου νὰ σᾶς ἐξηγήσω, ἐγὼ ἕνας ξένος, τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς Ἑλλάδος και ἰδιαιτέρως τὸ ζήτημα τῆς Μακεδονίας. Ἄρκει νὰ εἶπω ὅτι στὴν ἀντίληψιν τῶν ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν τῆς ἱστορίας στὴν Δύσην — οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐλευθέραν ἐξέτασιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας — ἀπλούστατα δὲν ὑπάρχει Μακεδονικὸν ζήτημα, ἀφ’ οὗ ἀπὸ δύο χιλιετηρίδων δὲν ὑπάρχει πλέον ἕνα χωριστὸν Μακεδονικὸν Κράτος ὅπως δὲν ὑπάρχει πλέον Ἀσσυριακὴ π.χ. ἢ Καρχηδονικὴ Αὐτοκρατορία. Σὲ ποῖο πολιτικὸν πανδαιμόνιον θὰ ἐφθάναμεν ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ ξαναγίνουσι ἀνεξάρτητα κράτη ὅλαι αἱ χώραι ποὺ ὑπῆρξαν εἰς ἕνα μεμακρυσμένον παρελθόν; Ἄφ’ οὗ ὅμως μιὰ καταπλήσσοσα ἀπαίτησις πολιτικῆς ἀσχυρίας ἐπιβάσσει λεγομένων ἐπιστημονικῶν, ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες, νομίζω ὅτι εἶναι σκοπιμώτατον νὰ ἐξετάσωμεν ἐπιστημονικῶς και ἄνευ πολιτικῆς προκαταλήψεως ταύτην τὴν ἀμφισβήτησιν.

Διερωτῶμαι ὅμως ἐὰν ἡ ἀνάπτυξις τῶν συμπερασμάτων μου τὰ ὅποια ἐπὶ πολλὰ χρόνια εἶχα τὴν χαρὰν νὰ μεταδώσω στοὺς φοιτητάς μου και τὰ ὅποια συνεπέκνωσα και εἰς τὸ σύγγραμμά μου περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὡς στρατηγοῦ, πολιτικοῦ και ὀργανωτοῦ — διερωτῶμαι λέγω ἐὰν ἡ ἀνάπτυξις αὕτη δὲν εἶναι περιττὴ εἰς μίαν χώραν ἢ ὅποια ἔχει τόσοσους ἀρίστους ἐρμηνευτάς και προμάχους τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας τῆς σχετικῆς πρὸς τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀρχαίου πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας. Ὅταν σκέπτομαι τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων ἐπὶ

τοῦ θέματος τούτου ἐξ ὧν κατ’ ἐπανάληψιν μετ’ εὐγνωμοσύνης ἐχρησιμοποίησα τὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τῶν κ.κ. Α. Κεραμοπούλου, Κωνστ. Ἀμάντου, Ἰωαννίδου, Γ. Π. Οἰκονόμου, Ἀναστ. Ὀρλάνδου, Χαρίτωνος Κορυζῆ και τῶν ἀειμνήστων Ἰωάννου και Γεωργίου Σβορώνου, Γ. Χατζηδάκι και ἄλλων, ὅταν ἀναπολώ πόσα συγγράμματα, πόσαι μελέται καθαροῦ ἐπιστημονικοῦ ἢ διαφωτιστικοῦ χαρακτήρος — στὴν ὀρθὴν σημασίαν τῆς λέξεως — ἐχουν γραφῆ περὶ τῆς Μακεδονίας και τῶν Μακεδόνων δικαίως φοβοῦμαι ὅτι κομίζω μόνον γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Τὸ ὅτι ὅμως διεξέρχομαι νῦν τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα τῆς ἀρχαιότητος και οὕτω ἐπαναλαμβάνω τὴν ἐρευναν και ἐξέτασιν ποὺ ἔγραψα πρὸς χρῆσιν τῶν φοιτητῶν μου μὲ κολακεύει ἢ ἐλπὶς και ἢ προκαταβολικὴ χαρὰ ὅτι τὰ συμπεράσματά μου θ’ ἀποβοῦν εἰς καταφατικὴν ἀπόκρισιν ἐπὶ τῆς ἐρωτήσεως. «*Ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ οἱ Μακεδόνες Ἕλληνες; ἢ το ἢ Μακεδονία Ἑλληνικὴ γῆ ἀνέκαθεν;*»

Πρὶν ὅμως συζητήσωμεν τὸ θέμα, εἶναι ἐπ’ ἀνάγκης νὰ προσδιορίσωμεν τί ἀκριβῶς σημαίνει ἢ φράσις «*ἦσαν Ἕλληνες*» και τὸ τί ἐννοοῦμεν μὲ τὴν ὀνομασίαν «*Ἑλληνικὴν γῆν*». Ὅχι μικρότερας σημασίας δύναται νὰ θεωρηθῆ ἐὰν ἐκτὸς τῆς φυλετικῆς ὁμοιογενείας ὡς οὐσιαστικὸν κριτήριον διὰ νὰ λύσωμεν τέτοια ἐθνικιστικὰ ζητήματα ἰσχύσῃ τόσον στάς σημερινὰς ὅσον και στάς ἀρχαίας συνθήκας ὁ παράγων τῆς ἰδίας γλώσσης.

Ἐρωτᾶται ὅθεν: ἂν οἱ Μακεδόνες ἀνέκαθεν ὠμίλησαν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ὅπως οἱ Ἕλληνες ἀλλοῦ στὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, στὴν Πελοπόννησον, στὰ νησιά, στάς ἀποικίας, ἀναποφεύκτως βέβαια μὲ διαλεκτικὰς τινὰς διαφοράς, ἐχομεν πλέον τὰ δεδομένα διὰ νὰ τοὺς

θεωρήσωμεν "Ελληνας, ἢ ἄλλοι παράγοντες τῆς ἀρχαιότητος ὑποδηλοῦν διχασμόν τινα μεταξύ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων;

Στὰς σημερινὰς Χώρας διακρίνουν οἱ ἐπιστήμονες ἔθνη καὶ κράτη. Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἔθνος καὶ κράτος, ἢ Νοτιοσλαβία εἶναι κράτος μετὰ τρία ἔθνη, τὸ Βελγικὸν κράτος ἔχει δύο ἔθνη τῶν ὁποίων τὸ βόρειον τῶν Φλαμανδῶν εἶναι τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ Νεερλανδικοῦ ἔθνους ἐνῶ τὸ κράτος τῶν Κάτω Χωρῶν ἀποτελεῖ τὸ βόρειον μέρος τοῦ ἔθνους τούτου. Γενικῶς ἡ διάκρισις γίνεται κυρίως ἐπὶ τῆς βάσει τῆς γλώσσης, στὴν ὁποίαν ἄλλοι παράγοντες (κοινὸν παρελθόν, θρησκεία κ.λ.π.) ὑποτάσσονται. Μολονότι οἱ Ἀρχαῖοι "Ελληνας δὲν ἀπετέλουν ποτὲ ἐνιαῖον κράτος μέχρι τῆς κατακτήσεως τοῦ Φιλίππου Β' καὶ ὅλοι οἱ προσάθεται τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῶν Θηβῶν ἀπέτυχον, ὑπῆρξε δυνατὴ ἢ συνείδησις τοῦ ἐνιαῖου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μὴ Ἑλλήνων εἶναι ἀναμφισβητήτως κατὰ τὸν "Ομηρον τὸ «ἀλλόθροοι ἄνθρωποι» (α 183, γ 302, ξ 43, ο 452), δηλαδὴ ἄνθρωποι ὁμιλοῦντες ἄλλην γλῶσσαν. Οἱ ὁμόγλωσσοι ἦσαν καὶ ὁμόφυλοι, καὶ ὄταν στὸ 211 π.Χ. ὁ Ἀκαρνάνιος Λύκισκος προσφωνεῖ τοὺς Λακεδαιμονίους, μνημονεῖ «Ἀχαιοὺς καὶ Μακεδόνας ὁμοφύλους» καὶ τοὺς Ρωμαίους ὡς «ἀλλοφύλους ἀνθρώπους» (Πολύβ. 9, 37). Πιὸ ἐκφραστικὸς εἶναι ἀκόμη ὁ Τίτος Λίβιος μνημονεῖ τὸν λόγον ἐνὸς ρήτορος τῆς κατὰ τὸ 200 π.Χ. γενομένης Αἰτωλικῆς συνεδριάσεως διὰ τὸν ὁποῖον λόγον ἦντλησε τὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Πολυβίου: Aetolos, Acarnanas, Macedonas eiusdem linguae homines (ἄνθρωποι τῆς ἰδίας γλώσσης), καὶ περαιτέρω cum aliegenis (μετὰ ἄλλοφύλους), cum barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est eritque (οἱ "Ελληνες ἔχουν καὶ

θα ἔχουν αἰωνίως πόλεμον...). Ἐξ αὐτῶν τῶν χωρίων συμπεραίνομεν δικαίως ὅτι στὸ τέλος τοῦ 3ου καὶ κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα π.Χ. οἱ Μακεδόνες ἐξισοῦνται πλήρως κατὰ τε τὴν φυλὴν καὶ τὴν γλῶσσαν μετὰ τοὺς λοιποὺς ἑλληνικοὺς λαοὺς ἢ χώρας. "Οτι στοὺς αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας οἱ Μακεδόνες ὠμίλουν ἑλληνικά, μᾶς διδάσκουν τρανώτατα αἱ ἐπιγραφαί. Μόνον ὅταν ἡ ἐπιγραφή εἶναι πολιτικὴ ἢ κοινωνικὴ ἐκφρασις τῶν Ρωμαίων ἀποίκων, χρησιμοποιεῖται ἢ λατινικὴ γλῶσσα.

Πολλαπλάσια εἶναι αἱ ἀποδείξεις αἱ παρεχόμεναι ἐκ τῶν χωρίων τῶν διαφόρων συγγραφέων, ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐκ τῶν παπύρων ὅτι οἱ Μακεδόνες στὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὠμιλοῦσαν ἑλληνικά. Ἴσως θὰ προβάλλῃ τις μίαν ἀντίρρησην, ἰσχυρίζομενος ὅτι αὐτὰ τὰ χωρία δὲν ἀποτελοῦν καθαρὰν ἀπόδειξιν, ἀφοῦ εἶναι δυνατὸν ὅτι ὁ ἑλληνιστὴς διδασκόμενος Ἀλέξανδρος ἐξελλήνισε τὴν ζῶν ἰσχυρὰ, τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, στὸν στρατὸν κ.λ.π., ἐνῶ ἐκ δύο χωρίων τοῦ Πλουτάρχου (Ἄλεξ. 51, Εὐμην. 14) προκύπτει ὅτι ὁ στρατηγὸς καὶ οἱ στρατιῶται ὠμίλησαν «Μακεδονιστὶ τῆ φωνῆ». Ἄλλ' ἢ ἀντίρρησις αὕτη δὲν ἔχει βασικὴν τινα σημασίαν ἐφ' ὅσον συνήθως εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὀνομασίας μιᾶς μόνον περιοχῆς μιᾶς χώρας διὰ νὰ δηλωθῇ ὁλόκληρος ἡ χώρα. Οὕτω εἶναι ἀσφαλὲς ὅτι ἐν τῇ φράσει «οἱ στρατιῶται ὠμίλησαν Μακεδονιστὶ τῆ φωνῆ» νοεῖται ὅτι οὗτοι ὠμίλησαν ἑλληνιστὶ μετὰ τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον, ὡς καὶ νῦν πλειστάκις χρησιμοποιεῖται ἐὰν θέλωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν ἰδιωματισμοὺς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης π.χ. Κρητικὰ ἢ Νησιώτικα ἢ Γιαννιώτικα ἢ Ζακυνθινὰ κ.λ.π. Ἀναλόγως καὶ στὰς χώρας ἡμῶν οἱ Φλαμανδοὶ καὶ οἱ Ὀλλανδοὶ τόσον ὁ λαὸς ὅσον καὶ πολλοὶ διανοοῦ-

μενοι, λέγουν ὅτι ὀμιλοῦν Φλαμανδιστὶ ἢ Ὀλλανδιστὶ ἀντὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν γενικὸν ὄρον τοῦ «νεερλανδιστί». Στὴν ἀρχαιότητα ἀκούομεν τὸν Θεόκριτον λέγοντα (19, 92) «Πελοποννησιαστὶ λαλεῦμες» (ὀμιλοῦμεν Πελοποννησιακὰ) ὅταν θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὅτι ὑπάρχει καὶ τὸ χρῶμα τῆς διαλέκτου στὴν γλῶσσαν. Ἐξ ἄλλου φαίνεται ἐκ τοῦ Ρωμαίου ἱστοριογράφου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Κουρτίου Ρούφου, (6, 9, 35) ὅτι οἱ Μακεδόνες στρατιῶται ἐγνώριζον τὰ ἑλληνικά. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στὴν Μακεδονίαν εἶναι ἑλληνικαὶ καὶ δὲν εἶναι νοητὸν οἱ Μακεδόνες νὰ εἶχον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μόνον ὡς γενικὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς διοικήσεως τόσον στὴν οἰκουμένην ὅσον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐὰν ἡ γλῶσσα τῶν ἤτο διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν. Μᾶλλον ἀσφαλὲς εἶναι ὅτι ἐπεσφράγισαν ἀναμφισβητήτως τὴν νίκην τῶν ὄπλων μὲ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἰδίας γλώσσης.

Ἡ ἐπιγραφή τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅταν οὗτος ἀφιέρωνε τὴν Περσικὴν λείαν μετὰ τὴν νίκην τοῦ Γρανικοῦ στὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐκφράζει — ἴσως καὶ διὰ πολιτικοῦς λόγους — τὴν ἐνότητα ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀφ' οὗ ἀναγράφει «Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Ἑλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν Βαρβάρων» (Ἀρριανόν, Ἀναβ. 1, 16, 7). Ἄρα περιλαμβάνει ὑπὸ τὸν ὄρον «Ἑλληνες» τόσον τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας ὅσον καὶ τοὺς Μακεδόνας.

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους βασιλεῖς καὶ στὰ ἐπίσημα βασιλικά ἐγγραφα ἀκούομεν συχνὰ τὰς ἐκφράσεις «Μακεδονία καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς, Μακεδόνες καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες» (Πολυβ. VII, 9, 3, 5, 7).

Τὸ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν Μακεδόνων στὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶναι καθαρὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα

μὲ διαλεκτικὰς διαφορὰς εἶναι μεγίστης σημασίας. Ποῖος δὲν τ' ἀναγνωρίζει στὴν καθαρὰν ἑλληνικὴν σημασίαν τὰ ὀνόματα: Ἄτταλος (ἴσως τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ Ἄτταλόφρων), Βερενίκη (ἢ ὁποία φέρει τὴν νίκην), Κάσσανδρος (ἀπὸ τὸ ρῆμα κέκασμαι, λάμπω), Κρατερός (ὑποκοριστικὸν τοῦ ὀνόματος Κρατερόφρων ἢ Κρατερογενής), Λάγος (πατέρας τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Α', ὁ λα-αγος δηλαδὴ ὁ ἡγεμὼν τῶν λαῶν), Περδίκκας (τυπικὸν ὄνομα τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου: περὶ δίκαιος) καὶ τόσα ἄλλα. Δὲν εἴμεθα μόνον βέβαιοι ὅτι τοιαῦτα ὀνόματα ἦσαν κοινῆς χρήσεως ἤδη στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. (ἀφ' οὗ ὁ υἱὸς ἐλάμβανε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου) ἀλλὰ ἀφ' οὗ ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Μακεδονικοῦ Κράτους στὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ὀνομάζεται Περδίκκας, εἶναι λογικὸν νὰ παραδεχόμεθα ὅτι ἡ χρῆσις ἑλληνικῶν κυρίων ὀνομάτων ἤτο γενικὴ εἰς αὐτὸν τὸν αἰῶνα καὶ εἶναι καθαρὸν ἀπαύγασμα τῆς καθομιλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης στὴν Μακεδονίαν.

Ἐὰν ὁμως λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἴωνικὴ πόλις Χαλκίδας μὲ τὴν ἀποικιακὴν δρᾶσιν τῆς ἐπλαισίωσε μὲ καθαρὰν ἑλληνικὴν παρυφήν — δηλαδὴ μὲ τὴν Χαλκιδικὴν — τὴν Μακεδονικὴν χώραν, ἕνας ἀτενῆς ἀκροατῆς δυνατὸν νὰ σκεφθῆ ἴσως ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐξελληνίσθησαν βαθμηδὸν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι τοιοῦτον ἐνδεχόμενον δέον ν' ἀπορριφθῆ ἐντελῶς. Ἐὰν αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἐπέβαλον τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμὸν στοὺς Μακεδόνας πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπικρατοῦν στὴν Μακεδονικὴν γλῶσσαν χαρακτηριστικὰ ἀντίθετα πρὸς τὰ Ἴωνικά, ὅπως τὸ γνωρίζομεν τόσον ἀπὸ τὰ σχετικῶς ὀλίγα διασωθέντα κοινὰ ὀνόματα ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα — Μαχάτας, Ἀμύν-

τας κ.λ.π. — τὰ ὁποῖα θὰ ἔλεγον οἱ Ἴωνες Μαχήτης, Ἀμύντης; Οἱ σοφοὶ γλωσσολόγοι ὡς Fick, Χατζηδάκις καὶ O. Hoffmann διεσαφήνισαν πλήρως τὸ ζήτημα μετὰ τὰς μελέτας των περὶ τῆς Μακεδονικῆς γλώσσης.

Ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς γραμματικούς καὶ λεξικογράφους ὅτι αἱ διασωθεῖσαι λέξεις διερμηνεύονται καὶ ἐξηγοῦνται εὐκολὰ μετὰ τὴν βοήθειαν ἄλλων ἑλληνικῶν λέξεων. Ὅπου ἡ ἔρμηνεία εἶναι ἀδύνατος, πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα ὅτι τὸ ἴδιον συμβαίνει μετὰ πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις καὶ ἂν ἡ κλασσικὴ γλώσσα ἐπλουτίσθη μετὰ ἀκατανόητα προελληνικὰ στοιχεῖα, ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος δέον νὰ ἔχη δεχθῆ λέξεις ἐκ τῆς Θρακικῆς καὶ τῆς Ἰλλυρικῆς γλώσσης. Ὅταν στὸν 2ον αἰῶνα π.Χ. ὁ βασιλεὺς Περσεὺς ἔστειλε μίαν Μακεδονικὴν πρεσβείαν στὸν βασιλεῖα τῶν Ἰλλυρίων, προσέθεσε καὶ τὸν Ἰλλύριον φιλοξενούμενον «διὰ τὸν τὸν διάλεκτον εἰδέναι τὴν Ἰλλυρίδα», ὅπως τὸ διηγῆται ὁ Πολύβιος ἀποδεικνύων οὕτω ὅτι ἡ Ἰλλυρικὴ ἦτο γλώσσα διαφορετικὴ.

Ὅσον ἀφορᾷ ἰδιαιτέρως τὴν περιφημον λέξιν «Ἐταῖροι», δηλ. οἱ σύντροφοι τῆς μάχης, αὕτη ἡ τυπικὴ λέξις τῆς Μακεδονικῆς στρατιωτικῆς ζωῆς εὐρίσκεται, ὡς γνωστὸν, στὰ Ὀμηρικὰ ἔπη καὶ ἐκρατήθη μετὰ ζωντανὴν σημασίαν στὴν Μακεδονικὴν. Εἶναι ἐπομένως ἀδύνατον ὅτι θὰ ἦτο Ἴωνικὸν δάνειον, ὀφειλόμενον στὰς Ἴωνικὰς πόλεις τοῦ ἀποικισμοῦ.

Ἐὰν ἤδη τὰ ἑλληνικὰ κύρια ὀνόματα τῆς Μακεδονίας μᾶς ἐπιτρέπουν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπῆρξε στὴν χώραν ταύτην τὸ ἔθιμον νὰ δίδωνται ἑλληνικὰ ὀνόματα στὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ἡ ὑπαρξίς ἡμερολογίου μετὰ καθαρὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, συνδεόμενα μετὰ ὀνόματα ἑλληνικῶν θεῶν τῶν ὁποίων αἱ ἑορταὶ ἔλαβον χώραν στὸν σχετικὸν μῆνα (π.χ.

Διός, Ἀρτεμίσιος, Ὑπερβερεταῖος ἀπὸ τὸ Ὑπερβερέταν) ἀποδεικνύει ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν εἰσβολῶν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 9ου π.Χ. αἰῶνος, ἦσαν ἐν γενικῇ κοινωνικῇ ἐν Μακεδονίᾳ χρήσει τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα.

Καὶ πῶς ἀποδεικτικὰ εἶναι ἀκόμη τὰ ἔθνικα ὀνόματα, τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα διετήρησαν τὴν καθαρὰν ἑλληνικὴν μορφήν, καὶ κυρίως τὰ ὀνόματα τοῦ ἔθνους «Μακεδόνες». Ἑλληνικῶς ἤχουσι τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων φυλῶν (Ἐλιμιῶται, Ὀρέσται, Πελαγόνες, Βοττιαῖοι, Ἐορδαί), — τὰ ὀνόματα πόλεων Ἀργος (στὴν χώραν τῶν Ὀρεστών), Αἰγαί, Πέλλη (παράβαλε τὴν ἑλληνικὴν πόλιν Πελλήνην), Βέρροια (πρβ. Φεραὶ καὶ Βερενίκη), Ἰδομένη, Ἀταλάντη καὶ Εὐρωπός. Ἀκριβῶς τὸ τελευταῖον ὄνομα ἔγινε πασίγνωστον ὑπὸ παραπλήσιον μορφήν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Μεγάλης μας ἡπείρου Εὐρώπης, ὑφίσταται ὁμως καὶ εἰς τὴν παραδειγματικῶς ἀνασκαφεῖσαν πόλιν Δούρας Εὐρωποῦ, τῆς Μεσοποταμακῆς Πομπηίας.

Ἀλλὰ καὶ αὕτη αὕτη ἡ ὀνομασία τοῦ λαοῦ Μακεδόνες δὲν ἔχει καθαρὰν ἑλληνικὴν ἠχώ; Δὲν παραβάλλει ἤδη ὁ Ὅμηρος στὴν Ὀδύσσεια (7,106) τὰς ἐργαζομένας ὑπηρετίας τοῦ ἀνακτόρου τῶν Φαιάκων μετὰ τὰ φύλλα «μακεδνῆς αἰγείριοι», τῆς ψηλῆς λεύκας; Μακεδνὸς σημαίνει ὑψηλὸς καὶ ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς μικρῆς φυλῆς ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι στὴν ἐξέλιξιν τῶν αἰῶνων ἐκυρίευσεν τὰς ἄλλας φυλάς τὰς ἐγκατεστημένας στὰ λεκανοπέδια τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Ἀλιάκμωνος καὶ τοῦ Στρυμῶνος, κατέπληξε τοὺς προκατόχους ἢ τοὺς γείτονας, διὰ τὸ ἀνάστημα. Κάτι παρόμοιον ἔγινε μετὰ τὴν γερμανικὴν φυλὴν τῶν Χαύκων, ὀνομασθέντων ὑπὸ τῶν Ρωμαίων κατακτητῶν Chavci, οἱ ὑψηλοί, (πρβ. τὴν γοτθικὴν λέξιν Hauhs, τὴν

παλαιοϋψηλογερμανικήν hoh). Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀπαντῶνται διάφορα ἔθνη μὲ ὀνομασίας προκληθείσας ἐξ ὠρισμένων χαρακτηριστικῶν τῆς φυλῆς ἐκάστου. Τοιαύτας ὀνομασίας ἔχουν π.χ. οἱ οὐτως ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὀνομαζόμενοι Quadi (οἱ κακοί), οἱ Λογγομπάρδοι ἢ Λομβάρδοι (οἱ μακροπύγωνες), οἱ Μπουργόνδιοι (πιθανῶς οἱ φοβεροί).

Ἐκ τῆς οὕτω γενομένης ἐρευνῆς τῆς γλώσσης καὶ τῶν ὀνομάτων φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Μακεδόνες ὑπῆρχαν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τουλάχιστον κατὰ τὸ τέλος τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος ὡς μικρὴ ἢ μεγάλη ὁμάς τῶν κυμάτων ποῦ εἰσέρρευσαν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Γεννᾶται νῦν τὸ ἐρώτημα: Δυνάμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν εἰς τοὺς παλαιότερους αἰῶνας τῆς 2ας χιλιετηρίδος τὴν ὑπαρξίν Μακεδόνων;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τοῦτο εἶναι ὅτι ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς **ἀρχαιολογικῆς ἐδαφικῆς ἐρεύνης** εἶναι δύσκολον νὰ ἔχωμεν τελειῶς σαφῆ συμπεράσματα.

Πολὺ γρήγορα μετὰ τὴν νικηφόρον προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὸ 1912 καὶ συσσωμάτωσιν τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα, οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ἤρχισαν ν' ἀναδηφoῦν τὴν ἱστορίαν, τῆς ὁποίας τὰ σχισμένα καὶ ἡμικατεστραμμένα φύλλα εἶναι τὰ εὐρήματα καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα, βάσει τῶν στρωμάτων τοῦ ἐδάφους. Δυστυχῶς ἡ δρᾶσις τῶν πρωτοπόρων, τῶν τότε νέων ἀρχαιολόγων, τῶν ἐγκρίτων συναδέλφων Γ. Π. Οἰκονόμου καὶ Α. Ὁρλάνδου διεκόπη* λόγῳ τῆς πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς ἀνησυχίας ἢ ὁποία ἐπεκράτησε καὶ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τῶν τριάκοντα ὀκτῶ ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας.

* Ἄλλὰ ἤδη ἔχομε τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Μανώλη Ἀνδρόνικου καὶ τὰ εὐρήματα ποῦ ἔφερε στὸ φῶς.

Σημειωθῆτω, ὅτι ἡ νέα γενεὰ ἢ ἀσχολουμένη μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν θὰ εὐρη ἐκεῖ εὐρύτατον στάδιον δράσεως ὑπὸ τὸν ὄρον βέβαια ὅτι θὰ ὑπάρξῃ διὰ τὴν χώραν τόσον μία σταθερὰ εἰρήνη καὶ πρόοδος ὅσον καὶ τὸ ἀπαραίτητον χρηματικὸν ποσόν, διὰ νὰ γίνῃ ἐρευνα εἰς μεγάλην κλίμακα ὅπως ἐγινε μὲ τὰς Ἀμερικανικὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ὀλύμπου.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν οὔτε τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα οὔτε ἄλλη ἐπικουρικὴ ἐπιστήμη δύναται νὰ φωτίσῃ τὰ προβλήματα τῶν πρώτων αἰῶνων τῆς Μακεδονίας, πρέπει νὰ βοηθηθῶμεν ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐὰν ὑφίσταται τοιαύτη.

Καὶ πράγματι ὑπάρχει.

Στὴν γενεαλογικὴν διάπλασιν τῶν μυθολογικῶν καὶ ἱστορικῶν εἰδήσεων ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου (7ος αἰών) Μάγνης καὶ Μακεδῶν εἶναι ἀδελφοί «οἱ περὶ Πιερέην καὶ Ὀλύμπου δώματ' ἔναιον» (εἶχαν τὰ ἀνάκτορα πλησίον τῆς Πιερίας καὶ Ὀλύμπου), ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς τοῦ 6ου αἰῶνος Ἑλλανικὸς θεωρεῖ τὸν Μακεδόνα ὡς ἀδελφὸν τοῦ Αἰτωλοῦ.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (1,56. VIII, 43) οἱ Μακεδόνες εἶναι Δωριεῖς καὶ ἡ δωρίζουσα γλῶσσα τῶν εἶναι ἐν πληρῇ συμφωνίᾳ μὲ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ συγγραφέως.

Ἐὰν συναρμολογήσωμεν τὰς μαρτυρίας ταύτας, ἰδιαιτέρως μὲ τὰς γνώσεις περὶ τοῦ προϊστορικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας, καὶ μὲ συμπεράσματα τῆς γλωσσολογίας κυρίως τοῦ Ἑλληνος γλωσσολόγου Γ. Ν. Χατζηδάκι, μᾶς ἐπιτρέπεται ἡ ἀναπαράστασις ἐν γενικῷ συμπεράσματι τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ μεταγενεστέρου Μακεδονικοῦ λαοῦ ὡς ἑξῆς:

Τῶν Μακεδονικῶν στιφῶν, ποῦ κατῆλθον εἰς Ἑλλάδα κατ' ἀλλεπάλληλα κύματα ἐκ μιᾶς εἰσέτι ἀγνώστου Εὐρωπαϊκῆς κοιτίδος, καὶ ποῦ διαιροῦνται εἰς

τάς γνωστάς κατηγορίας φυλῶν τῶν Ἰώνων, τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Δωριέων, οἱ τελευταῖοι ἦσαν οἱ οὐραγοὶ τῆς ἐπὶ δέκα καὶ πλέον αἰῶνας διαρκούσης κινήσεως πρὸς νότον. Τοὺς Δωριεῖς πού παρέμειναν ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τὴν Ὀσσαν καὶ τὸν Ὀλυμπον ὁ Ἡρόδοτος τοὺς ἀναγνωρίζει ὡς «**Μακεδόνων ἔθνος**» τὸ ὁποῖον ἦτο πιθανῶς μόνον μία φυλὴ τῶν πολλῶν πού θ' ἀποτελοῦσαν ὕστερον τὸ Μακεδονικὸν σύνολον. Εἰς τοῦτο τὸ σύνολον τῶν φυλῶν πού κατῶκουν στὰ λεκανοπέδια τῶν ποταμῶν καὶ στὰ βουνά, πού ἦσαν ψηφιδωτὸν Δωρικῶν εἰσβολέων, ἐδόθη τὸ γενικὸν ὄνομα μιᾶς φυλῆς τῶν Μακεδόνων. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἰσβολεῖς ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν πρὸς νότον, πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, οἱ Μακεδόνες, ὡς σύνολον πλέον ἤρχισαν μίαν ἀπομεμονωμένην ζωὴν καὶ εἰς μίαν τρανεστάτην παράστασιν θὰ ἦτο πολὺ ἀρμόζουσα ἢ προσομοίωσις πρὸς εἰκόνα πλημμυρούτων κυμάτων τῶν ὁποίων ἓνα μέρος αἰχμαλωτίζεται καὶ ἀπομονοῦται μεταξὺ φυσικῶν φραγμάτων.

Ἐκεῖ, λοιπόν, ἐζησαν αἱ διάφοροι φυλαὶ τῆς μεταγενεστέρας ἠνωμένης Μακεδονίας καὶ εἶχαν σχέσεις μὲ τοὺς ἐπίσης συμμίκτους διαφόρων φυλῶν λαοὺς δυτικῶς, βορείως καὶ ἀνατολικῶς. Πρὸς τὰς πλευράς ταύτας τὰ σύνορα ἦσαν ἀβέβαια. Τοῦλάχιστον ἀγνοοῦμεν τὰς θετικὰς γεωγραφικὰς πληροφορίας, καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι στὰς μεθοριακὰς περιφερείας ὁ πληθυσμὸς ἦτο πολὺ μικτός.

Ὅτι οἱ Ἰλλύριοι ὠμίλουν διαφορετικὴν γλῶσσαν, προκύπτει ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Πολυβίου. Κατὰ τὸν στὸν αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου ἀκμάσαντα γεωγράφον Στράβωνα μερικοὶ βεβαίουν ὅτι ὅλη πλέον ἢ χώρα μέχρι Κερκύρας ἦτο Μακεδονικὴ «*αἰτιολογούντες ὅτι καὶ κουρᾶ καὶ διαλέκτῳ καὶ χλαμῦδι καὶ*

ἄλλοις τοιοῦτοις χρωῶνται παραπλησίως, ἔνιοι δὲ καὶ διγλωττοὶ εἰσιν» (Ρ. 327).

Θὰ ἀπητεῖτο ἴσως πολὺς χρόνος διὰ νὰ ἐξετάσωμεν ἂν ὁ τότε πληθυσμὸς τῆς Ἡπείρου ἦτο μικτὸς ἢ καθαρῶς ἑλληνικός.

Ἄρκεῖ νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἱστορία μᾶς μαρτυρεῖ περὶ γάμων Μακεδόνων καὶ Ἡπειρωτισῶν. Υἱὸς ἑνὸς τοιοῦτου μικτοῦ γάμου, ἦτο ὡς γνωστὸν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μακεδόνοιο Βασιλέως Φιλίππου καὶ τῆς Ἡπειρωτίσσης Ὀλυμπιάδος, ὁ Ἀλέξανδρος, εἰς ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων ἂν μὴ ὁ ἐνδοξώτερος ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου.

Περὶ τῶν φιλικῶν σχέσεων τῶν Μακεδόνων μὲ τοὺς ἐτέρους γείτονάς των τοὺς Θράκας ἢ περὶ τῶν πολέμων μετὰ τούτων γνωρίζομεν ὀλίγα καὶ μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἡ θρησκεία τῶν Μακεδόνων ἐδάνεισε ἀπὸ τὸν Θρακικὸν κύκλον τοὺς θεοὺς Σεβάδιον καὶ Ξειρήνην.

Πρὸς νότον ὁ Ὀλυμπος, τὰ Καμβούνια καὶ τὰ Χάσια ὄρη, καὶ ἡ Πίνδος ἀποτελοῦν δυνατὸν φράγμα μὲ μόνην ἀρχαίαν διόδον τὰ Τέμπη. Ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα ἀπομόνωσις τῶν διαφόρων φυλῶν τῶν Δωριέων στὰ λεκανοπέδια καὶ στὰ βουνά τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν βραδέως εἰς πολιτικὸν σχῆμα καὶ διάπλασιν μορφουμένων φυλῶν καὶ περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος, αὐτὴ ἡ ἀπομόνωσις παρατείνεται ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα δημιουργεῖται ἡ σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδανικῶν τῶν δύο μεγάλων τμημάτων. Ἄρκεῖ νὰ ριζώμεν μόνον μῖα ματιὰ στὴν Μακεδονία. Στους αἰῶνας τῆς ἀπομονώσεως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἓνα ψηφιδωτὸν μικρῶν λαῶν καὶ φυλῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεξαρτήτων, ἀλλὰ συνεργαζομένων, π.χ. στὸν πόλεμον. Βραδέως ἓνα μέρος ἢ ἔνια μέρη ἠδξήθησαν σημαντικῶς εἰς δύναμιν ἀλλὰ στὸ μω-

σαϊκὸν τῶν κρατιδίων κάθε ἀρχηγὸς εἶχε τὴν ἀνεξαρτησίαν ἀλλὰ καὶ τὴν θέλησιν συνεργασίας, ὅπως τὸ ἀπῆλθον αἱ περιστάσεις. Ἡ χώρα Μακεδονία δὲν ἐνδιεφέρθη ἀκόμη διὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὸν πλοῦν ἀλλ' ἦτο καθ' ὀλοκληρίαν κράτος τῆς ξηρᾶς. Κατὰ τὸ τέλος ταύτης τῆς περιόδου οἱ ἄποικοι τῆς Χαλκίδος ἔκτισαν τὰς πλείστας πόλεις στὰς ἀκτὰς μάλιστα τῆς Χερσονήσου ἢ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς κλάδους μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ νότιον, τὴν Χαλκιδικὴν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις ὅπως ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Ἀθηναὶ συνεμερίσθησαν τὴν ἀποικιακὴν ταύτην κίνησιν. Δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς πόσον βαθμὸν ὁ ἀποικισμὸς ἀφύπνησε τοὺς Μακεδόνας τῆς ἔσω χώρας, ἀλλὰ εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς ὑπεροχῆς ἐνὸς τῶν πολλῶν ἀρχηγῶν ἐγένετο κατὰ τὸ μέσον τοῦ 7ου αἰῶνος, μὲ τὸν Περδίκκαν τὸν Α', τὸν ἰδρυτὴν τοῦ κράτους καὶ τῆς δυναστείας.

Ἐξεταστέον νῦν πῶς ἦτο τότε καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Μακεδόνων αἰῶνας ἢ ἀμοιβαία ἐκτίμησις μεταξὺ Μακεδόνων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων. Ὅταν διαβάσω τὰς λέξεις τοῦ γνωστοῦ ἱστορικοῦ Eduard Meyer «οἱ Μακεδόνες ἦσαν τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπομεινᾶν εἰς τὸ πρωτόγονον λίκνον του, σχεδὸν τελείως ἀποχωρισμένον τοῦ λοιποῦ, καὶ τὸ ὁποῖον δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν ἔθεωρεῖτο εἰσέτι ἑλληνικόν», ὅταν μάλιστα ἀναπολῶ τὴν τελευταίαν φράσιν πρέπει νὰ τὸ ἐρμηνεύσωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἑλληνικὴν τότε ἀντίληψιν οἱ Μακεδόνες ἦσαν «βάρβαροι», διότι πᾶς μὴ Ἑλλην βάρβαρος; Καὶ ἐὰν οὕτως ἐθεωροῦντο τὸ τοιοῦτον ἐγένετο δικαίως κατὰ τὸν γνωστὸν κανόνα;

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αἱ σχέσεις τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Ἑλλάδα ἤρχισαν πολὺ ἀργά. Στοὺς ραψωδοὺς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ὁ λαὸς στὰς χώρας τοῦ

Θερμαϊκοῦ κόλπου εἶναι ἄγνωστος, τοῦλάχιστον δὲν γίνεται μνεῖα τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς ἔσω χώρας. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οὗτος ὁ λαός, στὴν ἀντίληψιν τῶν Ἰώνων ἀποίκων – καὶ εἶναι ἀναπόφευκτον ὅτι ὑπῆρχον σχέσεις – ἦτο εἰς κατώτερον βαθμὸν πολιτισμοῦ καὶ ἀφοῦ ἡ διάλεκτος ἦτο πολλάκις ἀκατανόητος, καὶ διὰ τὴν ἀπομόνωσιν εἶχε κρατήσῃ τὴν διάπλασιν καὶ τὰς μορφὰς τῆς γλώσσης εἰς πολὺ ἀρχαϊκὴν κατάστασιν, μού φαίνεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλωσσολογικῶν γνώσεων ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας χαμηλὸν βαθμὸν καὶ τρόπον ζωῆς καὶ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ ἡ ἄγνοια τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ἐδικαιολόγουν τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ Μακεδόνες εἰσέτι δὲν ἦσαν Ἑλλήνες. Οἱ πρώτοι βασιλεῖς διάδοχοι τοῦ Περδίκκα, ἠκολούθησαν τὸ ἔργον τῆς ἐνισχύσεως τοῦ κράτους καὶ τοῦ στρατοῦ, τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐδάφους, καὶ συνεπῶς τῆς ὑψώσεως τοῦ βασιλικοῦ γοήτρου.

Περὶ τὰ 500 π.Χ. τὸ Μακεδονικὸν κράτος τοῦ Ἀμύντα Α' εἶχε ὡς συνορίτας τοὺς ἀποίκους τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀπὸ τότε ἡ Μακεδονία περιπλέκεται βαθμηδὸν στὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἰδιαιτέρως διὰ τὰ Μηδικά. Ὁ πρῶτος βασιλεὺς ὁ ὁποῖος ἐστράφη τόσον πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅσον καὶ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος Α' (498 – 454), σύγχρονος στὴν μακρὰ του βασιλείαν μὲ τοὺς βασιλεῖς Δαρεῖον, Ξέρξην καὶ Ἀρταξέρξην, «ἀνὴρ Ἑλλην Μακεδῶν ὑπαρχος», κατὰ τὴν ἑκφρασίαν τοῦ Ἡροδότου (Ε, 20). Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος Μακεδὼν ποὺ ἀπέκτησε τὸ προνόμιον τῆς ἰσοτιμίας μὲ τοὺς Ἑλλήνας οἱ ὁποῖοι, «φάμενοι οὐ βαρβάρων ἀγωνιστέων εἶναι τὸν ἀγῶνα» στὴν Ὀλυμπίαν, τὸν ἐθεώρησαν τότε μόνον ὡς Ἑλληνα ὅταν ἀπέδειξε τὴν καταγωγὴν του ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα καὶ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν οἶκον τῶν Τεμενιδῶν τοῦ Ἀρ-

γους, τοῦ Μακεδονικοῦ δηλαδή. Ἡ δὲ ἀναγνώρισις ἴσχυσε μόνον διὰ τὸν βασιλέα, ὄχι διὰ τὸν λαόν. Οἱ Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς λεπτοὶ καὶ ὑπερήφανοι διὰ τὰς ὑπερόχους πνευματικὰς καὶ ὕλικὰς ἀποκτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐξηκολούθουν νὰ θεωροῦν τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους καὶ αὐτὴ ἢ ἀντίληψις ἐδυναμώθη διὰ τῶν ἐπαλλήλων ἀποπειρῶν τῶν βασιλέων νὰ ἐκτείνουσι τὸ κράτος εἰς βάρος τῶν ἀποίκων καὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς ναυτικῆς συμμαχίας. Ἡ πολιτικὴ ἐχθρα ἠῤῥξησε τὴν δύναμιν τῆς λέξεως βάρβαρος. Ἡ ἀντίθεσις Βασίλειον – Δημοκρατία ἐζωήρευσε εἰς κάθε ἐπεισόδιον, εἰς κάθε ταπεινώσει τοῦ ἀσθενεστέρου ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου. Εἶναι γνωστὸν πῶς ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Α΄ ἐκυρίευσε τὴν ἀποικίαν Πύδνην, πῶς οἱ διάδοχοι ἐπροχώρησαν πολλάκις εἰς βάρος τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ πῶς ὁ Φίλιππος ὁ Β΄ ἐκυρίευσε βαθμηδὸν τὰς πόλεις καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ ἐλληνικοῦ ἀποικισμοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνίᾳ νίκην συνεσωμάτωσε τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ κράτος του. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Δημοσθένης κινεῖται ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ πάθους καὶ τοῦ ἀντιφιλιππικοῦ του μένους, ὄχι λιγότερον στὴν ἀντίληψιν τοῦ φιλοφιλιππικοῦ καὶ φιλομακεδόνοιο Ἰσοκράτους οἱ Μακεδόνες εἶναι «οὐχ ὁμόφυλον γένος» (στὸν λόγον τοῦ Φίλιππος 5, 108).

Μόνον μὲ τὴν συσσωμάτωσιν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων στὸ ἐνιαῖον κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ Μακεδόνες ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα νὰ ὀνομάζονται καὶ νὰ θεωροῦνται Ἕλληνες καὶ ὡς πρὸς τὸν πολιτισμόν, διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ὁποίου οἱ ἀλλεπάλληλοι βασιλεῖς προσεκάλεσαν τοὺς πρὸ γνωστοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οὕτω ἐπραξαν ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ ὁ φίλος τοῦ Πινδάρου, ὁ Ἀρχέλαος φιλοξενήσας τὸν Εὐριπίδην, τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Ζεῦξιν, ὡς καὶ ὁ Φίλιππος

Β΄ ἐμπιστευθεὶς τὸν νεαρὸν διάδοχον στὰ χέρια τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἡ πολιτικὴ νίκη τῶν Μακεδόνων εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ν' ἀναγνωρισθῆ καὶ ὁ λαὸς ὡς Ἕλληνες ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἡ ἱστορία δὲν θεωρεῖ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ὡς τοὺς ἐξελληνίσαντας τὸν λαόν των ἀλλ' ἀποδέχεται ὅτι οὗτοι ἀπεκάλυψαν τὴν μακρὰν ἐθνογραφικὴν ἀλήθειαν Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ ΕΚΠΑΛΛΑΙ.

Δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν νὰ συμπτηξώμεν εἰς μίαν ὥραν, δὲν λέγω τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας ἀλλὰ τὴν ἱστορίαν τῆς προσηλώσεως τῆς χώρας ταύτης εἰς τὸν Ἑλληνικὸν διὰ τῶν αἰῶνων πολιτισμόν της. Διὰ τῶν Ρωμαίων κατακτητῶν στὸν 2ον αἰῶνα π.Χ. διηρέθη τὸ σύνολον στὰ δύο μέρη τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Μακεδονίας. Εἰς ἐκείνην τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν ἀπεβιβάσθη πρῶτον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρὸ 19 αἰῶνων διὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν σωτήριον του περιήγησιν στὴν τότε Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ἄλλ' ἡ Μακεδονία προωρίσθη νὰ ὑποφέρῃ πολλὰ δεινά, νὰ μαστιγωθῆ ὑπὸ πολλῶν θυελλῶν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπομένων αἰῶνων, ἰδίως κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων: Γότθων, Οὐννων, Ἀβάρων, Βουλγάρων, Κουμάνων, τῶν Δυτικῶν κατακτητῶν Νορμανδῶν καὶ Φράγκων, καὶ τέλος τῶν Σέρβων καὶ τῶν Τούρκων.

Παρὰ τὰς τόσας ὁμως εἰσβολὰς ἡ Μακεδονία διετήρησε ἀμιγῆς τὸ Ἑλληνικὸν φρόνημα ὅσον καὶ τὸν πληθυσμόν της, οἱ δὲ κατὰ τοὺς διαρρεύσαντας αἰῶνας παρεῖσακτοι ἐξεδιώχθησαν ἐν τέλει ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ γνησίου τοῦτου Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ σημερινὴ Μακεδονία δὲν εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν μόνον κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν

και πίστιν, αλλά και κατά τον άμιγέστατον πληθυσμόν της, ό όποιος κατά την πρόσφατον άπογραφήν του 1928 και βάσει τών έκθέσεων του International Refugee Settlement Committee της Κοινωνίας τών Έθνών περιέχει νυν μόνον 5% έτερόφωνα στοιχεία.

Διά την έλευθερίαν της Μακεδονίας πόσον αίμα δέν έχύθη στάς μάχας κατά την άρχαιότητα ή κατά τον μεσαιώνα, αλλά και πόσον αίμα δέν έχύθη στην νύκτα της Τουρκοκρατίας, πού ήρχισεν όταν:

»Πήραν την πόλιν, πήραν την, πήραν την Σαλονίκην
»πήραν και την αγία Σοφιά τό μέγα μοναστήρι...

Άλλ' έπί τέσσαρας και ήμισυ αιώνας δέν έλησμονήθησαν οί τελευταίοι στίχοι:

»Σώπασε κυρά δέσποινα, μην κλαίγης, μη δακρύζης
»πάλε με χρόνους με καιρούς, πάλε δικά σας θάναι.

Και οί πανελλήνιες εύχες πού ξεχύνονταν μέσα άπ' αυτούς τούς στίχους πραγματοποιήθηκαν τό 1912 με τας νίκας τών ένδόξων και άειμνήστων βασιλέων κατά τούς βαλκανικούς πολέμους, με τό ξαναγύρισμα της Μακεδονίας στην άγκάλην της μητέρας Έλλάδος άπό την όποιαν προώριστα νά μην ξεφύγη πλέον ποτέ.

Δι' έμένα ύπάρχει παλαιά συγκινητική ανάμνησις συνδεδεμένη με τό χα-

ρούμενον πρόσωπον ένδός σεβασμίου κληρικού και καθηγητού μου, ό όποιος πρός 38 έτών όταν μάς έδίδασκε την τότε συγχρονωτάτην ιστορίαν, μάς είπεν: «Παιδιά μου, οί Έλληνες κατέκτησαν την Ήπειρον και την Μακεδονίαν, αύριον ν' αναπέμψητε προσευχήν διά τόν νέον Κωνσταντίνον !»

Ίσως με ένέπνευσε και ό σεβαστός μου καθηγητής εις ταύτην την πραγματείαν πρός τιμήν της άκραδάντου πίστεως της Μακεδονίας, πρός τιμήν του άπελευθερωτού, του άειμνήστου Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Εις την βάση της σημερινής πίστεως ύπάρχουν άρχαία θεμέλια, άνανεωθέντα ύπ' αυτών πού έγραψαν την ιστορίαν όχι με πέννα και μελάνι, αλλά με τό σπαθί και τό αίμα. Και εάν ό έπιστήμων - έρευνητής της λαμπράς Μακεδονικής ιστορίας ζητά τώρα νά βεβαιωθής περί της άληθείας του Έλληνισμού της χώρας ταύτης, θ' άκούση την άπάντησιν όχι μόνον άπό τόν σημερινόν πληθυσμόν της, έργαζόμενον και ξανακτίζοντα τας κατεστραμμένας πόλεις αλλά και εκεί πού ή Έλληνική άνοιξις κοσμεϊ με άγνά άγριολούλουδα τούς τάφους τών μυριάδων ήρώων πού έπεςαν ύπέρ της έλευθερίας και του Έλληνικού ιδεώδους της Μακεδονίας, και πού έπαναλαμβάνουν την παγκόσμιον εύχήν: «Μακεδονία Έλληνική γή ές άεί!»

ΦΕΡΑ. ΙΩΣ. DE WAELE



ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ ΤΟΥ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΟΡΘΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΣΤ'

Αυτή η έσχατη αλήθεια, η γνώση του πράγματος καθ' έαυτό, είναι η άεναη συλλογική προσπάθεια του ανθρώπινου πνεύματος και πολλοί δρόμοι έχουν έπισημανθει και προταθει για την έπίτευξη του μεγάλου αυτού σκοπού. Το ύπαρξιστικό κίνημα άμφισβήτησε την μοναδικότητα και το άπόλυτο κύρος της λογοκρατικής όδοϋ και πρότεινε δικούς του τρόπους. Ο μεγάλος ρώσος φιλόσοφος της διασποράς Ν. Berdiaeff (1874 – 1948) – τον όποιον πολλοί συγκαταλέγουν μεταξύ των ύπαρξιστών φιλοσόφων – στο βιβλίο του «'Αλήθεια και 'Αποκάλυψη», παίρνοντας άφορμή άπό τους λόγους του 'Ιησού: «'Εγώ ειμί η όδός, η αλήθεια και η ζωή» γράφει τά έξής: «Τί έννοει με αυτό ο Κύριος; Έννοει πώς η φύση της αλήθειας δέν είναι διανοητική και καθαρά γνωστική, πώς πρέπει να συλληφθει ένιαίως άπό το σύνολον της προσωπικότητας: έννοει πώς η αλήθεια είναι ύπαρξιακή. Έννοει έπίσης πώς η αλήθεια δέν δίδεται στους ανθρώπους έτοιμη σαν να ήταν ένα αντικείμενο, η μία πραγματικότητα του κόσμου των αντικειμένων: έννοει πώς φτάνει κανείς στην αλήθεια άπό την όδον και την ζωή. Η αλήθεια προϋποθέτει κίνηση και τάση προς το άπειρο: είναι δυναμική και όχι στάσιμη. Αλήθεια είναι η τελεία πληρότητα. Ο φανατισμός προκύπτει πάντοτε άπό το ότι έκλαμβάνει το μέρος ως όλον: και οι άνθρωποι δέν θέλουν να παραδεχθούν μία κίνηση προς την πληρότητα. Γι' αυτόν τον λόγο ο 'Ιησούς δέν άπάντησε

στην έρώτηση του Πιλάτου «Οὐκοῦν τί ἐστὶν ἀλήθεια;» Αυτός ήταν η 'Αλήθεια, αλλά μία αλήθεια, που πρέπει να αποκρυπτογραφηθει κατά την πορεία όλοκληρης της ιστορίας. Σίγουρα η αλήθεια δέν είναι κάτι το γνωστικό, που ανταποκρίνεται σε μία πραγματικότητα, η όποία βρίσκεται έξω άπό τον άνθρωπο. Η γνώση της 'Αλήθειας, δέν είναι το ίδιο πράγμα με την αντικειμενικότητα, ούτε είναι αντικειμενοποίηση με άλλα λόγια δέν είναι αποξένωση και διαδικασία αποψύξεως. Η αλήθεια είναι πρωταρχική και όχι παράγωγος, δηλ. δέν είναι συμμόρφωση προς κάτι άλλο. Στο έσχατο βάθος της η 'Αλήθεια είναι ο Θεός και ο Θεός είναι 'Αλήθεια. Η αλήθεια δέν είναι μία πραγματικότητα, ούτε κάτι που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Είναι μάλλον το νόημα της πραγματικότητας, ο Λόγος της, είναι η άνώτατη ποιότητα και αξία της πραγματικότητας»¹⁶.

Στον 20ο αιώνα η αντίληψη της αλήθειας περνάει κρίση. Την κρίση την συνειδητοποιούν οι διανοητές ήδη άπό τις τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα. Η άδυναμία των ιδεαλιστικών συστημάτων να συλλάβουν μία αλήθεια αντικειμενική, καθολική, αναγκαία και όλοκληρωτική, όπως την έπέδωκαν, η άποστασιοποίηση της γνήσιας έπιστήμης άπό τις προθέσεις όρισμένων να την καταστήσουν βάση του θεωρητικού ύλισμου, έγέννησαν την άμφιβολία για την δυνατότητα του ανθρώπινου πνεύματος να προσεγγίσει την έσχατη αλήθεια.

Ὡστόσο τὰ ἀποτελέσματά της φανήκανε στὸν δικό μας αἰώνα. Τὸ πραγματιστικὸ ρεῦμα σκέψεως στὴν φιλοσοφία καὶ τὴν ἐπιστήμη, μὲ κύριους εἰσηγητὲς τοὺς C. S. Peirce καὶ W. James, ἔθεσε σὰν κριτήρια ἀλήθειας πράγματα, ποὺ ἐκθέτουν αὐτὴν τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀλήθειας στὴν ἀμφιβολία καὶ τὴν ἀντικαθιστοῦν μὲ ταπεινότερους στόχους, ὅπως μὲ τὴν ἰδέα τοῦ προσοδοφόρου καὶ τοῦ χρησίμου, τῆς προσαρμογῆς στὶς βιοτικὲς συνθήκες ἢ τοῦ ἀποδοτικοῦ μὲ τὴν αὐξηση τῆς ἰσχύος καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως. Ὁ πραγματισμὸς, ποὺ τώρα ἔχει χάσει τὴν σπουδαιότητά του, δὲν διακρινόταν ἀπὸ τὴν ριζικὴ φύση τῶν σκέψεών του καὶ δὲν εἶχε τὶς ἐπαναστατικὲς συνέπειες, ποὺ εἶχαν ἄλλα φιλοσοφικὰ ρεύματα. Ὡστόσο ὑπάρχει στὸν πραγματισμὸ ἓνα ἀναμφισβήτητο στοιχεῖο ἀλήθειας, στὸ βαθμὸ ποὺ ἀντιλαμβάνεται τὸν δεσμὸ ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς λειτουργίας τῆς ζωῆς. Κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα αὐτό, ὁ γερμανὸς φιλόσοφος W. Dilthey – ποὺ δὲν ἦταν πραγματιστὴς ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τοὺς προδρόμους τῆς σύγχρονης φιλοσοφικῆς σκέψεως – ἔστρεψε τὴν προσοχή του πρὸς τὸν συγκεκριμένο ἄνθρωπο, πρὸς τὴν ἱστορικότητα καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν ἐσωτερικότητα. Παράλληλα καὶ ὁ πραγματισμὸς ἀναγνωρίζει τὴν ἀνθρωπινότητα στὴν γνώση, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν ἀφηρημένο διανοητικὸ ἰδεαλισμὸ, ὁ ὁποῖος διαχωρίζει ἀπολύτως τὴν γνώση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Θεωρεῖ ὡς ἀλήθεια αὐτὸ ποὺ εἶναι χρήσιμο, αὐτὸ ποὺ εἶναι γόνιμο σὲ ἀποτελέσματα γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ προάγει τὴν ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων ποὺ ἀνήκουν στὴν ζωὴ του. Ἐὰν γενικεύσει κανεὶς τὴν ἔννοια τοῦ χρησίμου, ὅπως τὴν θεωρεῖ ὁ πραγματισμὸς, ἀναφερόμενος στὶς πρακτικὲς σφαιρὲς τῆς ζωῆς, πρὸς ὅ,τι ἱκανοποιεῖ τὶς ἀνώτερες πνευματι-

κὲς ἐφέσεις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τότε μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ἀληθοῦς, ὅπως τὴν ἔννοεῖ ὁ πραγματισμὸς, προσεγγίζει στὶς ἀντιλήψεις τῶν ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων καὶ εἰδικότερα τοῦ Kierkegaard.

Ζ'

Τὸ κίνημα τῶν φιλοσοφῶν τῆς ὑποστάσεως – ὅπως καὶ προηγουμένως ὑπομνήστηκε – γεννήθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε σὰν ἀντίδραση σὲ ἐποχὴ ποὺ ὁ ὀρθολογισμὸς ἐν γένει, τὰ λογοκρατικὰ φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ ὅλα τὰ παράγωγά των, ὅπως ὁ θετικισμὸς καὶ ὁ ἐπιστημονισμὸς βρισκόνταν σὲ ἀνθηση. Εἶναι εὐλογία λοιπὸν ἡ ἀπορία γιὰ τὴν στάση, ποὺ τηροῦν οἱ φιλοσοφίες αὐτὲς ἔναντι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας.

Τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 19ου αἰώνα, τὴν ἐποχὴ δηλ. ποὺ ἔζησε ὁ Kierkegaard ὑπῆρχε ἀξιόλογη ἀνάπτυξη τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν – ἐνῶ οἱ τεχνολογικὲς ἐφαρμογὲς ἦσαν μᾶλλον περιορισμένες – χωρὶς νὰ ἔχει διαμορφωθεῖ κατὰ ἐμφανῆ τρόπο τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, δηλ. τῆς ἀπαιτήσεως ἐκείνης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀλήθεια στὸ σύνολό της θὰ κατακτηθεῖ μὲ τὶς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ θὰ ἐλεγχθεῖ μὲ τὰ δικά των κριτήρια. Ὡς ἐκ τούτου, ὅπως καὶ προηγουμένως ἀναπτύχθηκε, ἡ κριτικὴ του ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐγγελιανισμοῦ καὶ κατ' ἐπέκταση ὅλων τῶν φιλοσόφων ἐκείνων, ποὺ καταπιάνονται μὲ τὴν διαμόρφωση παρομοίων φιλοσοφικῶν συστημάτων.

Ὁ Kierkegaard λοιπὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του δὲν εἶχε ζήσει τὴν τεχνικὴ πρόοδο. Μόνον τὸν σιδηρόδρομο – καὶ αὐτὸν στὰ πρῶτα του βήματα – πρόλαβε νὰ δεῖ καὶ αὐτὸ ἦταν ἄρκετὸ γιὰ νὰ σημειώσει στὸ ἡμερολόγιό του: «*Αὐτὴ ἡ τρέλλα, ἡ μανία τοῦ σιδηροδρόμου εἶναι μιὰ προσπάθεια ποὺ θυμίζει τὸν πύρ-*

γο τῆς Βαβέλ και συμπίπτει με τὸ τέλος ἑνὸς πολιτισμοῦ. Πρόκειται γὰ μίαν ἀνευ προηγουμένου δίψα τῆς ταχύτητας. Τὸ πνεῦμα τοῦ συγκεντρωτισμοῦ θὰ γίνεῖ ἡ αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου».

Στὸν αἰῶνα μας ὁμως ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ἦταν ραγδαία καὶ ὁ ἐπιστημονισμὸς καὶ ὁ θετικισμὸς ἐφαίνοντο νὰ ἔχουν σοβαρότερα ἐρείσματα. Τὴν κριτικὴ αὐτοῦ τοῦ θετικιστικοῦ πνεύματος θὰ ἀσκήσουν οἱ φιλόσοφοι τῆς ὑποστάσεως καὶ εἰδικότερος ὁ Karl Jaspers, τοῦ ὁποῦ ἡ εἰδικότητά του, πρὶν ἀσχοληθεῖ συστηματικὰ με τὴν φιλοσοφία, ἦταν ἡ ψυχιατρικὴ.

Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ ἔργου του ὅπου ὁ Jaspers ἐκθέτει τὴν φιλοσοφία του ὀνομάζεται Weltorientierung, «Προσανατολισμὸς στὸν κόσμον» καὶ ἀποτελεῖ ἐξέταση καὶ κριτικὴ τῆς ἐπιστήμης. Σύμφωνα με τὴν κριτικὴ αὐτὴν δύο μεγάλες φιλοσοφικὲς θεωρίες ὑπάρχουν, οἱ ὁποῖες προσπάθησαν θεμελιωμένες στὶς ἐπιστῆμες νὰ μᾶς δώσουν μίαν ὄψη τοῦ καθόλου. Εἶναι ὁ θετικισμὸς ἀπὸ τὴ μίαν μεριά καὶ ὁ ἰδεαλισμὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κάθε μίαν ἀπὸ αὐτὲς τὶς φιλοσοφίες καταλήγει στὴν ἄρνηση τῆς ἀτομικότητας, δηλ. τῆς ὑποστάσεως. Παραγνωρίζουν τὴν ὑπόσταση, διότι καὶ οἱ δύο τους θέλουν νὰ ἀναγάγουν τὰ πράγματα σὲ αὐτὸ μόνο ποῦ μπορούμε νὰ συλλάβουμε. Μέσα στὸ σύμπαν ποῦ μᾶς παρουσιάζουν αὐτὲς οἱ φιλοσοφίες δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ τὴν ἀπόφαση, με τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἐκλέγει ἐντελῶς ἐλεύθερα. Στὸ ἐγγελιανὸ σύστημα ἡ κίνηση τοῦ ὄντος πραγματοποιεῖται με τὴν διαλεκτικὴ μετάβαση, στὴν ὁποία ὅπωςδήποτε ἰσχύει ὁ σιδερένιος νόμος τῆς ἀναγκαιότητας. Σύμφωνα με αὐτὸ ἡ ἐλευθερία δὲν πραγματοποιεῖται παρὰ μόνο με τὴν ὑποταγὴ στὴν ἀναγκαιότητα, ὅποτε τὰ ἄτομα δὲν ἔχουν σημασία, ἀλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον ἐπικεντρώνεται στὸ γενικόν.

Ἄς δοῦμε ὁμως λεπτομερέστερα

τὴν κριτικὴ τῆς ἐπιστήμης, ὅπως τὴν ἐξήσκησε ὁ Jaspers: «Ἡ ἐπιστήμη – λέγει – δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει τὴν συνολικὴ καὶ πραγματικὴ ὄψη τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει μίαν μοναδικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ ὑπάρχουν πολλὲς ἐπιστῆμες, ποῦ ἡ κάθε μίαν τους ἔχει τὰ δικά της αἰτήματα. Ὅλες οἱ ἐπιστῆμες θεμελιώνονται ἐπάνω σὲ αἰτήματα καὶ κάθε ἐπιστήμη σὲ διαφορετικὰ αἰτήματα. Θὰ μπορούσαμε κάτῳ ἀπὸ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ νὰ παραβάσουμε τὴν κριτικὴ, ποῦ ἔκανε ὁ Πλάτων στὸ ἕκτο καὶ ἕβδομο βιβλίον τῆς «Πολιτείας». Αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορεῖ ὁ Πλάτων στὶς ἐπιστῆμες, ὅπως καὶ ὁ Jaspers, εἶναι ὅτι θεμελιώνονται σὲ ὑποθέσεις, ποῦ δὲν τὶς ἀποδεικνύουν καὶ ὅτι με αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς ὑποθέσεις ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐπιστῆμες. Βεβαίως ὑπάρχουν εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ σὲ κάθε μίαν ἀπὸ τὶς σφαιρὲς τῶν ἀντικειμένων, στὶς ὁποῖες ἐφαρμόζονται οἱ ἐπιστῆμες. Οἱ ἐπιστῆμες τῆς ζωῆς – λέγει ὁ Jaspers – με κανένα τρόπο δὲν μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν στὶς ἐπιστῆμες τῆς ὕλης, οὔτε αὐτὲς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν στὶς ἐπιστῆμες τῆς ζωῆς. Ἐπὶ πλέον γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν οὐσία τῆς ἐπιστήμης, πρέπει νὰ στρέψουμε τὸ βλέμμα μας πρὸς αὐτὸν ποῦ νοεῖ τὴν ἐπιστήμη καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι μίαν ὑπόσταση. Πρέπει νὰ διερωτηθοῦμε, ὅπως π.χ. ὁ E. Husserl σὲ ποιά ἀνάγκη ἀποκρίνεται ἡ γένεση τῶν ἐπιστημῶν»¹⁷.

Καὶ ὁ G. Marcel ἀμφισβητεῖ τὴν δυνατότητα ἀπολύτου γνώσεως τοῦ πραγματικοῦ καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ μας. «Δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια – γράφει – ποῦ νὰ ἀνάγεται στὸν ἑαυτὸ μου, οὔτε στὸ σύνολον τῶν πραγμάτων».

Ἄνεξαρτήτως ὁμως τῶν ἀπόψεων αὐτῶν, τὰ πορίσματα τῶν ἐπιμέρους ἐπιστημῶν εἶναι χρήσιμα ὄχι μόνον γιὰ

τις πρακτικές όψεις τής ζωής, αλλά και διότι δίδουν έρεθίσματα για τήν φιλοσοφική ένασχόληση και έπηρεάζουν τόν στοχασμό, έστω και κατά ποικίλους διαφορετικούς τρόπους, έξαρτωμένους από τις μεταφυσικές διαθέσεις του στοχαστού.

“Όσον άφορᾶ τὸ κύριον ἔργον τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἶναι σαφές ὅτι τοῦτο εἶναι περιγραφικὸ καὶ οἱ ἐπιστήμονες ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀνεύρεση ποσοτικῶν συσχετισμῶν ἀποφεύγοντας κατ’ ἀρχὴν κάθε ὄντολογικὴ κρίση. Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἐπιστημονικὴ μεθοδολογία, ἡ συστηματικὴ ἐξελικτικὴ ἔρευνα καὶ ἡ πειραματικὴ ἐπαλήθευση κάθε ἀναφυομένης ἰδέας εἶναι ἐχέγγυα σταθερῆς τεχνικῆς προόδου μὲ ἀποτέλεσμα πλῆθος πρακτικῶν ἐφαρμογῶν καὶ τὴν ἀνάδειξη τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ κυρίαρχο τῆς φύσεως μὲ τις γνωστὲς θετικὰς καὶ ἀρνητικὰς συνέπειες. «Οἱ νεώτεροι ὑπαρξιστὰι φιλόσοφοι ἐπηρεαζόμενοι ἀμέσως ἐκ τῶν ἀντιθετικῶν διὰ τὸν ἀνθρώπον ἀποτελεσμάτων τῆς τεχνικῆς ταύτης προόδου, βιοῦν τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν ἀπελπισίαν τῆς ὑπάρξεως ὡς βασικὴν κατηγορίαν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ συμβουλεύουν τὴν ἐπάνοδον ἀπὸ τὸν ψευδῆ ἀντικειμενικὸν κόσμον εἰς τὸ ὑποκείμενον, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ μόνη σωτηρία εἶναι ἡ λύτρωσις ἀπὸ τῆς μαζικῆς συμβιώσεως. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ ὑπονοηθῆ διὰ τοῦτο ὅτι ὁ ὑπαρξισμὸς ὡς φιλοσοφία εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ ἐπιτεύγματα αὐτῆς... Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι οἱ ὑπαρξιστὰι φιλόσοφοι προσπαθοῦν νὰ ἐμπνεύσουν τὴν ἐν ἀναποφεύκτῳ ἀναγκαστικῇ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐξυπηρετικῇ τῆς ζωῆς ἐξελίξει ταύτῃ τοῦ πολιτισμοῦ βίωσιν τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τὴν ἄμυναν αὐτῆς κατὰ τῶν θλιβερῶν ἐπιδράσεων τῆς πρὸς μαζοποίησιν ὁδηγούσης μηχανικῆς ζωῆς καὶ τὴν διατήρησιν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ἀπέναντι

πάσης ἐξωτερικῆς δεσμεύσεως»¹⁸.

Η΄

Ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνολογία εἶναι ἀναντίρρητο ὅτι ἀποτελοῦν σημαντικὰς συνιστώσας στὴν ἐξέλιξη τῆς σύγχρονης ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει. Παράλληλα ὁμως μὲ τὴν ραγδαία ἀνάπτυξή τῶν πιστοποιεῖται καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῆς μηδενιστικῆς κρίσεως στὸν σημερινὸν κόσμον, γεγονός, πού ὅπως ἐλέγχθη, εἶχαν ἐπισημάνει μὲ προφητικὸ τόνο καὶ ἀπὸ διαφορετικὰς ἀφετηρίες ὁρμώμενοι, τὰ ἀνήσυχτα πνεύματα τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὁ Kierkegaard καὶ ὁ Nietzsche. Ἡ κρίση αὐτὴ εἶναι ἐπακολούθημα μιᾶς μακρᾶς ἐξελικτικῆς πορείας, πού οἱ ἀρχὲς τῆς ἀνάγονται στὴν ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως, τότε πού ὁ ἀνθρώπος τῆς δύσεως – κατὰ κύριον λόγον – ἐκήρυξε ἑαυτὸν αὐτόνομο ἀπὸ κάθε ὑπερβατικὴ ἐξάρτηση προκειμένου νὰ καθορίσει μόνος του μὲ κριτήριον τὴν διάνοιά του τὴν ἱστορικὴ του μοίρα, δρῶν καὶ κινούμενος ἀποκλειστικὰ ἐντὸς τῆς ἐγκόσμιας περιοχῆς. Πέντε αἰῶνες κατόπιν, ἀφοῦ δοκιμάστηκαν πολλοὶ δρόμοι, ἡ διαπίστωση τῆς σημερινῆς πραγματικότητος εἶναι ὅτι τὸ αὐτόνομο αὐτὸ οὐμανιστικὸ πείραμα ὁδήγησε τὸν ἀνθρώπο στὴν σημερινὴ κρίση. Οἱ ἀναζητήσεις τῶν φιλοσοφῶν τοῦ ὑπαρξισμοῦ καταδεικνύουν ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ συνεχισθῆ αὐτὴ ἡ πορεία. Ἐγινε φανερό ὅτι ἕνας ἀνθρωπισμὸς περιοριζόμενος στὴν ἐγκόσμια περιοχὴ ὁδηγεῖ σὲ ἀποτελέσματα ἀντίθετα πρὸς τὶς ἐπιδιώξεις του.

Ἐνα ὀξυδερκὲς πνεῦμα τοῦ αἰῶνα μας, ὁ Ἴσπανὸς φιλόσοφος Γκασσὲ Ὁρτέγκα ἔχει διακηρύξει ὅτι ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν μηδενιστικὴ κρίση δὲν εἶναι πρόβλημα, τὸ ὁποῖο δύναται νὰ λυθῆ μὲ τεχνοκρατικὰς μεθόδους. Ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν κρίση ἀντίθετα ἀπαιτεῖ νὰ υπερνικηθῆ ἡ ψυχικὴ διάθεση καὶ ἡ νοοτροπία πού ἔχει καλλιεργῆσει ἡ τεχνοκρα-

τία. Ὅποιαδήποτε τεχνική καὶ οἰκονομική ὀργάνωση ἢ ἀναδιοργάνωση τοῦ κόσμου, ὅσον καὶ ἂν διαφημίζεται ἀπὸ τοὺς τεχνικοὺς ἢ τοὺς οἰκονομολόγους, εἶναι ἀνίσχυρη νὰ μᾶς ἐξαγάγει ἀπὸ μίᾳ κρίσει, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι σὲ σημαντικὸ βαθμὸ ὑπεύθυνη μαζί με τὸν μηδενισμὸ καὶ ἡ τεχνοκρατία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκπορεύεται καὶ ὁ ἔρωτας γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἰσχύος.

Γιὰ τὴν ὑπερνίκηση τῆς κρίσεως ἀπαιτεῖται μίᾳ «νέα ἀποκάλυψη», ἡ ὁποία θὰ καταστήσει ἰκανὴ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ νὰ δεχθεῖ τὶς πνευματικὲς ἀλήθειες ποὺ φανερώθηκαν μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀποκάλυψη. Σχολιάζοντας τὶς ἀπόψεις αὐτῆς τοῦ Ἰσπανοῦ φιλοσόφου ὁ Κ. Γεωργούλης συμπληρώνει: «Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ γνώμη αὐτῆ τοῦ Ἰσπανοῦ φιλοσόφου συγκλίνει πρὸς τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἔφθασε ὁ χριστιανικὸς ἀνθρωπισμὸς καὶ ἰδιαίτερος ὁ Berdiaeff. Διαπιστώνεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅτι ὁ Ἀνθρωπισμὸς ὅταν ἀποκόψη πᾶσαν συσχέτισιν πρὸς τὸν ὑπερβατικὸν κόσμον τῆς ὄντολογικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀληθείας, μεταπίπτει εἰς ἀπανθρωπισμὸν καὶ ἀνελευθερίαν. Ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν μηδενιστικὴν κρίσιν εἶναι δυνατὴ, μόνον ἐφ' ὅσον τὸ ἀνθρωπιστικὸν κίνημα ἀνανεώσῃ τὴν σύνδεσίν του μετὰ τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν. Οὕτως ὁ χριστιανικὸς ὑπαρξισμὸς ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἡμέρας μας ὡς ἀνάμνησις καὶ ἐπανάληψις τῆς συζεύξεως τοῦ παλαιοῦ ἐλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ μετὰ

τὴν χριστιανικὴν πίστιν, καθ' ὃν τρόπον εἶχε πραγματοποιηθῆ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας»¹⁹.

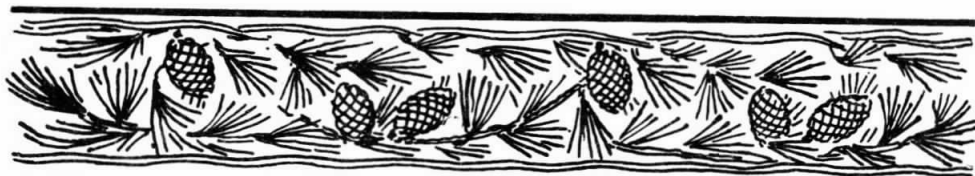
ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

16. N. Berdiaeff: «Ἀλήθεια καὶ Ἀποκάλυψη» ἔκδοσις Δωδώνης, Ἀθήνα σελ. 71 - 72.
17. Jean Wahl: «Εἰσαγωγή στὶς φιλοσοφίες τοῦ Ὑπαρξισμοῦ», σελ. 52.
18. Ν. Νησιώτη: «Ὑπαρξισμὸς καὶ χριστιανικὴ πίστις» σελ. 90.
19. Κ. Γεωργούλης: «Σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις» Ἀθήναι 1954, ἔκδοσις Χ.Ε.Ε.Λ. σελ. 96.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. N. Berdiaeff: «Ἀλήθεια καὶ Ἀποκάλυψη», Ἀθήνα ἔκδόσεις Δωδώνη.
2. Κ. Γεωργούλης: «Αἱ σύγχρονοι φιλοσοφικαὶ κατευθύνσεις», Ἀθήναι 1954, ἔκδοσις Χ.Ε.Ε.Λ.
3. Κ. Ι. Δεσποτοπούλου: «Φιλοσοφία καὶ διαλεκτική», ἔκδόσεις Βάνια, Θεσσαλονίκη 1990.
4. Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου: «Φιλοσοφικὰ καὶ χριστιανικὰ μελετήματα», Ἀθήναι 1973.
5. Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου: «Τὰ σύγχρονα φιλοσοφικὰ ρεύματα», Ἀθήναι 1980.
6. Ν. Α. Νησιώτη: Ὑπαρξισμὸς καὶ Χριστιανικὴ πίστις», Ἀθήναι 1956.
7. Jean Wahl: «Εἰσαγωγή στὶς φιλοσοφίες τοῦ ὑπαρξισμοῦ» Ἀθήναι 1970, ἔκδόσεις Δωδώνη.



Η ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Στὰ τέλη τοῦ περασμένου χρόνου τὸ ἀμερικανικὸ περιοδικό "Time" ἀφιέρωσε ἓνα τεῦχος στὸν 21ο αἰώνα καὶ στὶς μελλοντικὲς ἐφευρέσεις, ποῦ θ' ἀλλάξουν τὴν ὄψη τοῦ κόσμου μας. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτὰ δημοσιεύθηκαν στὴν «Καθημερινή» τῆς 3 Ἰανουαρίου 1993, στὸ ἔνθετο Κυριακάτικο περιοδικό «Ἐπτὰ Ἡμέρες» (σελ. 2 - 23). Στὰ ἄρθρα αὐτὰ γίνεται λόγος γιὰ τὶς μελλοντικὲς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας στὸν 21ο αἰώνα καὶ στὴν τρίτη χιλιετία, ποῦ ἀρχίζει μαζὶ μὲ αὐτόν. Στὴν ἀρχὴ ἀναφέρονται οἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὸν 15ο ὡς τὸν 20ό αἰώνα, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἀλλάξει τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴ μορφή τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ ἐφευρέσεις καὶ οἱ ἐπισημονικὲς ἀνακαλύψεις, οἱ ὁποῖες προχώρησαν μὲ ἐπιταχυνόμενο ρυθμὸ καὶ πολλαπλασιάστηκαν στὸν αἰώνα μας, δικαιολογοῦν κατὰ τὴ γνώμη πολλῶν καὶ τὶς πιὸ αἰσιόδοξες προβλέψεις γιὰ τὸ μέλλον, ἐνισχύουν ἀκόμη τὴν πίστη μερικῶν στὴν συνεχή πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ θεωρία τῆς προόδου δημιουργήθηκε κυρίως στὸν 18ο αἰώνα, ὅταν ἀρχισε ἡ μεγάλη πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνικῆς. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία αὐτὴ τῆς προόδου, ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν θὰ συνεχίζεται ἐπ' ἀπειρον. Ἡ ἐπιστὴμη στὸ μέλλον θὰ λύσει ὅλα τὰ προβλήματα τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου, θ' ἀνακαλύψει ἀκόμη ὅλα τὰ μυστικὰ τοῦ κόσμου, τοὺς νόμους ποῦ διέπουν ὄχι μόνο τὸ φυσικὸ κόσμο, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία καὶ τὴ συμπεριφο-

ρὰ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι ἡ ἐπιστὴμη θὰ μπορεῖ νὰ προλέγει τὸ μέλλον καὶ νὰ ἐλέγχει τὴ φύση, τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας. Ἀκόμη πίστευαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς προόδου ὅτι ἡ ἐπιστὴμη θὰ λύσει καὶ τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι θὰ ἀντικαταστήσει ἡ ὅτι θὰ καταστήσει ἀχρηστὴ τὴ θρησκεία! Ἡ ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ὅμως, τὰ πολλὰ προβλήματα ποῦ δημιουργήσε ἡ τεχνικὴ πρόοδος καὶ οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, δὲν ἐδικαίωσαν τὶς αἰσιόδοξες αὐτὲς προβλέψεις τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας τῆς προόδου. Ἡ πρόοδος τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο πολλὰς ἀνέσεις, ἀλλὰ δημιούργησε καὶ μεγάλα προβλήματα (κοινωνικά, οικονομικά, οικολογικά). Γι' αὐτὸ ἔχει μετριασθεῖ ἡ ἀνεπιφύλακτη αἰσιοδοξία πολλῶν καὶ ἡ πίστη ὅτι ἡ ἐπιστὴμη μπορεῖ νὰ λύσει ὅλα τὰ προβλήματα. Ὅλοι δέχονται ὅτι ἡ ἐπιστὴμη δὲν μπορεῖ νὰ λύσει τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλοι πάλι τονίζουν ὅτι γιὰ νὰ ἀξιοποιηθεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος, γιὰ νὰ λυθοῦν τὰ προβλήματα ποῦ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν πρόοδο αὐτὴ, χρειάζεται παράλληλη ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Δυστυχῶς ὅμως δὲν γίνεται ἐντατικὴ προσπάθεια στὸν τομέα αὐτό, γιὰ νὰ ἐναρμονισθεῖ ὁ τεχνικὸς μὲ τὸν πνευματικὸ πολιτισμό. Γι' αὐτὸ τὰ προβλήματα πολλαπλασιάζονται καὶ πολλοὶ κάνουν δυσσοίωνες προβλέψεις γιὰ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου.

Ἡ πίστη στὴ θεωρία τῆς προόδου

και ή άπεραντη αισιοδοξία για τó μέλλον του άνθρώπου αναγεννήθηκαν τελευταία με τις νέες προόδους τής επιστήμης και τής τεχνολογίας (πρόοδοι στην ιατρική, στη γενετική και στην πληροφορική και τούς Ήλεκτρονικούς Ύπολογιστές). Μερικοί, θαμπωμένοι από τά έπιτεύγματα αυτά τής έποχής μας, πιστεύουν ότι στο μέλλον ή επιστήμη θά δώσει άπειρες δυνατότητες στον άνθρωπο, θά λύσει όλα του τά προβλήματα, θά τόν κάνει αφάνταστα ευτυχισμένο. Πολλοί κάνουν τις έξής προβλέψεις:

1) Έκπληκτική συσσώρευση γνώσεων. Είναι γνωστό ότι σήμερα οί γνώσεις αύξάνονται με γεωμετρικό ρυθμό και καταντούν σχεδόν δύσκληστες και δυσπρόσιτες. Τó πρόβλημα αυτό, λένε, θά λυθεί με τούς ήλεκτρονικούς ύπολογιστές. Με αυτούς θά βρίσκουμε εύκολα όσες και όποιες γνώσεις θέλουμε. Δέν θά είναι ανάγκη νά άπομνημονεύουμε γνώσεις, ούτε είναι εύκολο και κατορθωτό αυτό, αφού οί γνώσεις πολλαπλασιάζονται τόσο γρήγορα. Στο μέλλον δέν θά χρειαζόμαστε μακρόχρονη παιδεία, για νά μάθουμε πολλά πράγματα. Τις γνώσεις θά μάς τις δίνουν έτοιμες, όποτε τις χρειαζόμαστε, οί ήλεκτρονικοί ύπολογιστές. Με άλλα λόγια ή παιδεία στο μέλλον θά είναι άχρηστη! Σ' αυτά άπαντούμε τά έξής: Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι οί Η.Υ. θά έξυπηρετούν πολύ τήν επιστήμη, τήν έρευνα, άκόμη ότι θά βοηθούν και τά άτομα νά βρίσκουν τις πληροφορίες που θέλουν. Άλλά οί Η.Υ. δέν θά λύσουν όλα τά προβλήματα ούτε θά κάνουν άχρηστη τήν παιδεία. Άντίθετα ή παιδεία στο μέλλον θά γίνει πιό άπαραίτητη, για νά μάθει κανείς νά χρησιμοποιεί σωστά τούς Η.Υ. και ν' άξιοποιεί τις πληροφορίες που του δίνουν. Χωρίς πνευματική καλλιέργεια, χωρίς βασικές γνώσεις, δέν θά μπορεί κανείς νά άξιο-

ποιήσει τις πληροφορίες, που δίνουν οί Η.Υ. Θα πελαγώνει στο πλήθος τών πληροφοριών και δέν θά ξέρει νά κάνει έπιλογή τών σωστών και χρησίμων γνώσεων. "Όλες θά είναι γι' αυτόν τελείως άκατανόητες, σαν κινέζικα. Μόνο με γερή παιδεία θά μπορούν οί άνθρωποι στο μέλλον νά κάνουν έπωφελή χρήση τών μέσων τής τεχνικής.

2) Διαπλανητικά ταξίδια. Προβλέπεται μεγάλη πρόοδος στην άστροναυτική. Τά ταξίδια στο διάστημα θά γίνουν εύκολα και τά διαστημικά λεωφορεία θά είναι πολύ μικρά και εύχρηστα. Οί άνθρωποι θά κάνουν συχνά ταξίδια στο διάστημα. Θα πηγαίνουν σε άλλα άστέρια. θα γνωρίσουν έξωγήινους πολιτισμούς. Άκόμη οί άνθρωποι θά φτιάξουν άποικίες στα άλλα άστέρια, αρχίζοντας από τόν "Αρη. Βέβαια εκεί δέν ύπάρχει άτμόσφαιρα με όξυγόνο ούτε νερό, και ή θερμοκρασία είναι -23° C ως -123° C. Άλλά θά γίνουν ύπόγειες (ή μάλλον ύπο-άρειες) κατοικίες, όπου θά καλλιεργούνται λαχανικά σε θερμοκήπια! Άκόμη θά μεταφερθεί εκεί μεγάλη ποσότητα χλωροφθορανθράκων, που θ' άνεβάσουν τή θερμοκρασία του πλανήτη. Θα λειώσουν τά χιόνια και οί πάγοι και θά σχηματισθούν ποτάμια, λίμνες και θάλασσες. Έπειτα θά μεταφερθεί άρκετό όξυγόνο και θά δημιουργηθεί άτμόσφαιρα, στην όποία θά μπορούν νά ζήσουν οί άνθρωποι. - "Όλα αυτά, κατά τή γνώμη μας, άνάγονται στην σφαίρα του μύθου, τής επιστημονικής φαντασίας, είναι όχι μόνο άδύνατα αλλά και έξωπραγματικά, τελείως φανταστικά. Δέν στηρίζονται πουθενά.

3) Έφεύρεση νέων πηγών ένεργειας. Στο μέλλον θά ανακαλυφθούν νέες πηγές ένεργειας, με τή χρησιμοποίηση τής ήλιακής ένεργειας και τή σύντηξη τών ατόμων του άερίου ήλιου. Με αυτά θά άντικατασταθεί τó πετρέλαιο και ή βενζίνη. Θα κατασκευασθούν νέα αυτοκι-

νητα, πού θα κινούνται με τις νέες αυτές μορφές της ενέργειας και όχι με βενζίνη. Βέβαια είναι γνωστό ότι σε λίγα χρόνια θα εξαντληθούν οι υπάρχουσες πηγές ενέργειας, και πρώτα το πετρέλαιο και η βενζίνη, τα όποια τώρα σπαταλώνται ασυλλόγιστα. Σε λίγα χρόνια οι άνθρωποι, πιεζόμενοι από την ανάγκη, θα αναζητήσουν νέες πηγές ενέργειας. Και μπορεί να βρουν κάτι. Όμως αυτό θα γίνει με δυσκολίες, κατά τη γνώμη μας. Η έλλειψη του πετρελαίου όμως θα δημιουργήσει τεράστια προβλήματα στην οικονομία των πολιτισμένων χωρών. Γιατί το πετρέλαιο δεν είναι μόνο πηγή ενέργειας, αλλά είναι και πρώτη ύλη για πλαστικά, νάυλον κ.λ.π. Η εξάντλησή του θα δημιουργήσει μεγάλη οικονομική κρίση, θα αναφανούν τεράστια προβλήματα, για τα όποια κανείς τώρα δεν κάνει λόγο, ενώ είναι γνωστά. Η ανακάλυψη νέων πηγών ενέργειας θα γίνει απαραίτητη, αλλά αυτή δεν θα λύσει εύκολα ούτε άωδυνα τα σχετικά προβλήματα. Θα χρειασθεί μεγάλος αγώνας, για να προσαρμοσθεί ο κόσμος στη νέα κατάσταση.

4) Αυτόματισμός, επικοινωνίες. Πολλοί προβλέπουν ότι στο μέλλον θα κατασκευασθούν πολλά αυτόματα μηχανήματα, κομπιούτερς, ρομπότ κ.λ.π. Όλα θα γίνονται με μηχανές, αυτόματα. Θα καταστεί περιττή η εργασία του ανθρώπου. Παλαιότερα είχαμε τους δούλους και έπειτα τους εργάτες. Στο μέλλον δεν θα έχουμε ανάγκη από εργατικά χέρια, όλα θα τα κάνουν οι μηχανές, τα ρομπότ. Ακόμη και για τις εργασίες του σπιτιού και τις ατομικές μας εργασίες θα έχουμε ειδικά μηχανήματα, μικρά και εύχρηστα. Γράφουν ότι θα έχουμε «*μικροσκοπικές ηλεκτρικές σκουπες, στο μέγεθος εντόμου, που θα κρέμονται σε σκοτισμένες γωνίες και θα ρουφάνε τη σκόνη. Όταν ακούνε το μεγάλο ρομπότ να έρχεται, για να πά-*

ρει όλες μαζί τις βρωμιές, θα τρέχουν στη μέση του δωματίου, θ' αδειάζουν τα μαζεμένα τους και θα ξαναγουρίζουν στη θέση τους, κάτω από τον καναπέ ή άλλου». Ακόμη υποστηρίζεται ότι θα κατασκευασθούν ρομπότ που θα αναπαράγονται, όπως τα οργανικά όντα, και άλλα που θα παράγουν ποικίλα έγαθα. — Τα τηλέφωνα θα γίνουν πολύ μικρά και φορητά. «*Οί άνθρωποι του 21ου αιώνα θα φορούν τα τηλέφωνα τους σαν κοσμήματα, με μικρά μικρόφωνα κρυμμένα σε περιδέραια ή καρφίτσες πίσω από το αυτί... ό κάθε πελάτης θα έχει δικό του τηλεφωνικό άριθμό, που θα τον ακολουθεί παντού όπου πηγαίνει... που θα συνδέει... με οποιονδήποτε και ό,τιδήποτε σε όλα τα μέρη του κόσμου... Αυτή η εύκολη επικοινωνία θα δημιουργήσει και νέες ανθρώπινες κοινότητες... οι άνθρωποι θ' αρχίσουν να γίνονται φίλοι με άλλους ανθρώπους, που μπορεί να μη τους συναντήσουν ποτέ».* Κατά τη γνώμη μας όλα αυτά έχουν πολλή δόση φαντασίας.

5) Πρόοδοι της Ιατρικής και της γενετικής. Στο μέλλον οι εξετάσεις των ασθενών, λένε, θα γίνονται με ηλεκτρονικά μηχανήματα όχι στα νοσοκομεία, αλλά από μακριά (Τηλε-ιατρική). Ακόμη και η παρακολούθηση και η θεραπεία των ασθενών θα γίνεται με ηλεκτρονικά μηχανήματα «*έξ απόστάσεως*». Η πρόοδος της γενετικής θα μάς επιτρέπει να τεκνοποιούμε, όποτε θέλουμε, με κατεψυγμένα ώαρια και σπέρματα. Ακόμη θα μπορούμε να καθορίσουμε το φύλο του παιδιού μας, να διαλέγουμε αν θέλουμε αγόρι ή κορίτσι. Με την έρευνα του DNA θα μπορούμε να προλαβαίνουμε κληρονομικές αρρώστιες και να βελτιώσουμε το ανθρώπινο γένος. Η πρόοδος στον τομέα αυτό έχει ήδη αρχίσει. Αλλά δημιουργούνται πολλά προβλήματα, ήθικά και νομικά, όπως π.χ. ποιανού είναι το παιδί, που

ἀποκτιέται με τεχνητή γονιμοποίηση. Ἡ πρόοδος αὐτὴ δημιουργεῖ προβλήματα στὸν οἰκογενειακὸ θεσμὸ καὶ στὴν κοινωνία. Τὸ κυριώτερο εἶναι ὅτι ὑπάρχει κίνδυνος μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς καὶ τεχνικὲς αὐτὲς μεθόδους ἀναπαραγωγῆς τῶν ἀνθρώπων, νὰ δημιουργηθοῦν ἄνθρωποι χωρὶς ἀνθρώπινα αἰσθήματα, ἀκόμη καὶ τέρατα. Ὅποτε ἡ πρόοδος αὐτὴ θὰ δημιουργήσει πάρα πολλὰ καὶ δύσκολα προβλήματα.

6) Ἐλεγχος τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ. Ἡ ἐπιστὴμη θὰ ἀνακαλύψει ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς φύσεως. Ἔτσι θὰ μπορούμε νὰ ἐλέγχουμε τὸ περιβάλλον μας καὶ νὰ προλέγουμε τὸ μέλλον! Ἀκόμη θὰ ἐλέγχουμε τὴ συμπεριφορὰ μας καὶ τὴ μοίρα μας, ἀφοῦ ἡ ἐπιστὴμη θὰ ἀνακαλύψει τὴ λειτουργία τῶν ψυχικῶν μηχανισμῶν καὶ θὰ τὴν ἐλέγξει. Μὲ τὴ γνώση τῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου θὰ ἐλέγχουμε καὶ αὐτὴ τὴ σκέψη μας! Τότε ὅμως ὁ ἄνθρωπος θὰ παύσει νὰ εἶναι ἄνθρωπος. Θὰ γίνῃ αὐτόματο, μηχανή.

7) Διάδοση τῆς δημοκρατίας στοὺς ἀπολίτιστους λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ διεθνεῖς διαφορὲς θὰ λύνονται μὲ διεθνή διαιτησία, θὰ σταματήσουν οἱ πόλεμοι, θὰ ἐπικρατήσῃ αἰώνια εἰρήνη. Αὐτὸ εἶναι ἓνα παλαιὸ ὄνειρο τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ ἡ ἐπίτευξή του εἶναι πολὺ δύσκολη. Τόσες προσπάθειες πού ἔγιναν ἀπὸ διεθνεῖς ὀργανισμοὺς μέχρι σήμερα, δὲν ἔχουν φέρεῖ τὰ ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, δὲν κατήγγησαν τοὺς πολέμους. Οἱ πολεμικὲς συρράξεις συνεχίζονται σὲ πολλὰ μέρη καὶ οἱ ἐξοπλισμοὶ τῶν διαφόρων κρατῶν ἐντείνονται. Τὰ πυρηνικὰ ὄπλα διαδίδονται ἐπικίνδυνα καὶ ὑπάρχει μεγάλος φόβος γιὰ πυρηνικὴ καταστροφὴ τῆς γῆς. Τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο αἰσιόδοξα. Ἡ εἰρήνη θὰ ἐξασφαλισθεῖ μόνο ἂν στηριχθεῖ σὲ πνευματικὰ θεμέλια.

8) Παρακμὴ τῆς θρησκείας. Προβλέπουν ἀκόμη μερικοὶ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος θὰ ἔχει ἐπίδραση καὶ στὴ Θρησκεία. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, γράφουν, θὰ ἔχει ἀκόμη μεγαλύτερη διάδοση. Δὲν λένε τώρα, ὅπως ἔλεγαν στὸν 18ο καὶ στὸν 19ο αἰώνα, ὅτι θὰ ἐκλείψει τελειῶς ἡ θρησκεία, ὅτι θὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστὴμη. Ὅλα αὐτά, ὅλες οἱ παλιὲς προβλέψεις ἔχουν διαψευσθεῖ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Γράφουν ὅμως ὅτι θὰ ἀλλάξει ἡ χριστιανικὴ ἠθική, θὰ γίνῃ πιὸ χαλαρὴ, «οἱ περισσότεροὶ ἱερωμένοι θὰ παραβλέπουν τὶς παραβιάσεις τῶν θεμελιακῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς». Προχωροῦν ἀκόμη καὶ σὲ ἄλλες συγκεκριμένες σκέψεις. «Ἡ Καθολικὴ καὶ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, μὲ τὸ θεαματικὸ τελεουργικὸ τους, θὰ εἶναι πιὸ ταιριαστὲς σ' ἓναν κόσμον πού δὲν διαβάξει. Ἡ θεολογία θὰ εἶναι μιὰ θνήσκουσα τέχνη. Τὰ σχολιαρόπαιδα θὰ ἀγνοοῦν τὴν Βίβλον καὶ θὰ στεροῦνται πνευματικῆς παράδοσης». Ἀκόμη λένε ὅτι θὰ χάσει τὴν ἐπιρροή του ὁ Προτεσταντισμὸς, «ὁ ὁποῖος στηρίζεται τόσο πολὺ στὸ ρασιοναλισμὸ καὶ στὸ διάβασμα». Θὰ παρακμάσει ἀκόμη καὶ ὁ μωαμεθανισμὸς. Ἡ ἐπιστὴμη θὰ ἐγκαθιδρύσει μιὰ νέα ἐποχὴ πίστεως σ' ἓνα προσωπικὸ Θεό. Ὅλα αὐτά εἶναι ἀστήρικτα καὶ ἀντιφατικά.

★ ★ ★

Οἱ προβλέψεις αὐτὲς στηρίζονται συνήθως σὲ μερικὲς ἐνδείξεις, σὲ μερικὰ σύγχρονα γεγονότα. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ κάνει κανεὶς προβλέψεις γιὰ τὸ μέλλον καὶ μάλιστα στηριζόμενος σὲ μερικὰ τυχαῖα περιστατικά. Γενικὰ ἡ πρόβλεψη στὴν ἱστορία εἶναι δύσκολη, ἂν μὴ ἀδύνατη. Γιατί στὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἐπιδρῶν πολλοὶ παράγοντες, τοὺς ὁποῖους δὲν μπορούμε νὰ γνωρίζουμε, καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ

κάνουμε προβλέψεις. Ἄκόμη καὶ οἱ μεγαλύτεροι πολιτικοί, οἱ ὁποῖοι διακρίνονται γιὰ τὴ διορατικότητά τους, δὲν ἐπιτυγχάνουν πάντοτε στὶς προβλέψεις τους ἄκομη καὶ γιὰ τὸ ἐγγὺς μέλλον. Συχνὰ ἄλλα ἐπιδιώκουν καὶ ἄλλα ἐπιτυγχάνουν. Βέβαια οἱ ἄνθρωποι θέτουν σκοποὺς γιὰ τὸ μέλλον, κάνουν σχέδια, ἔχουν ὄνειρα καὶ ἰδανικά. Αὐτὰ καθοδηγοῦν τὴ δράση τους. Ἄλλὰ δὲν μποροῦν νὰ ξέρουν μὲ ἀκρίβεια τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν τους, γιατί ὑπάρχουν καὶ οἱ ἀπρόβλεπτοι παράγοντες καὶ τὰ τυχαῖα περιστατικά, τὰ ὁποῖα μεταβάλλουν τὴν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων. Ἐμεῖς πρέπει νὰ θέτουμε ἰδανικά, ἀνώτερους σκοποὺς στὴ ζωὴ μας. Ἡ πραγματοποίησή τους ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες, ἀπὸ τὶς διαφορὲς συνθήκες, ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἐργασία μας καὶ ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρόοδος εἶναι ἀποτέλεσμα σκληρῆς ἐργασίας, συστηματικῆς προσπάθειας, δὲν ἐπιτυγχάνεται μὲ λόγια καὶ μὲ ὄνειρα ἐπιστημονικῆς φαντασίας.

Πάντως δὲν ἀμφιβάλλουμε ὅτι στὸ μέλλον ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ τεχνικὴ θὰ ἐπιτύχουν πολλὰ πράγματα, ὅπως πέτυχαν καὶ στὸ παρελθόν. Ἄλλὰ δὲν ξέρουμε ποιὲς θὰ εἶναι οἱ μελλοντικὲς ἐφευρέσεις καὶ πῶς αὐτὲς θὰ ἐπηρεάσουν τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν πολιτισμό. Μπορεῖ νὰ ὠφελήσουν, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ βλαπτικὲς παρενέργειες, ὅπως ἔχουν οἱ μέχρι σήμερα ἐφευρέσεις, ἢ ἄκομη περισσότερες. Μερικοὶ μάλιστα προβλέπουν αὐξησὴ τῶν δυσμενῶν ἐπιδράσεων τῆς τεχνικῆς προόδου, φοβοῦνται τὴν καταστροφὴ τῆς γῆς ἀπὸ τὴν μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν πυρηνικὴ ἐνέργεια. Γι' αὐτὸ προτείνουν τὸ σταμάτημα τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τὴν κατάρρευση τῆς τεχνολογίας, τὴν ἐπιστροφή στὴν ἀγροτικὴ ζωὴ. Προβλέπουν δὲ ὅτι ἡ ἀνθρω-

πότητα θὰ ἀναγκασθεῖ νὰ ἐπιστρέψει σ' ἓναν ἠθικὸ ἀσκητισμὸ καὶ νὰ περιορίσει τὴν κατανάλωση καὶ τὴν τεχνολογία. Στὸ μέλλον οἱ ἄνθρωποι θὰ ἰδρῶν «*μικρὲς ἀγροτικὲς κοινότητες*», ὅπου «*θὰ καλλιεργοῦν δικές τους ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες, ἀντίθετες πρὸς τὶς ἀρχές τῆς ὑλικῆς εὐτυχίας*». Νομίζουμε ὅτι εἶναι δύσκολη ἡ ἐπιστροφή στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ κατάρρευση τῆς τεχνολογίας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἐγκαταλείψει εὐκολὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς τεχνικῆς προόδου, ἐκτὸς ἂν ἀναγκασθεῖ ἀπὸ παράγοντες ἰσχυροῦς, ἀνεξάρτητους ἀπὸ τὴ θέλησή του.

Ἄλλοι, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου, τὴν ὁποία ἐρμηνεύουν μὲ δικὸν τους τρόπο, προφητεύουν πυρηνικὴ καταστροφὴ τῆς γῆς, πυρηνικὸ πόλεμο. Ὁ προτεστάντης Χάλ Λίντσεϊ στὸ βιβλίον του, ποῦ εἶχε μεγάλη διάδοση, μὲ τίτλο «*Ὁ μακαρίτης πλανήτης γῆ*» ἔγραφε πρὶν ἀπὸ εἴκοσι περίπου χρόνια, ὅτι σὲ λίγα χρόνια ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση θὰ εἰσβάλλει στὸ Ἰσραήλ. Ἐκεῖ, στὴν κοιλάδα Ἀρμαγεδών, θὰ συγκεντρωθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη, θὰ γίνῃ παγκόσμια πολεμικὴ σύρραξη καὶ καταστροφὴ τοῦ κόσμου. Τότε θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς καὶ θὰ ἐγκαταστήσῃ μία νέα παγκόσμια τάξη. Ἀπὸ τὴν καταστροφὴ αὐτὴ θὰ σωθοῦν μόνο οἱ καλοὶ Χριστιανοί. Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια τὰ γράφουν ἄκομη σὲ διάφορα βιβλία μερικοὶ Διαμαρτυρόμενοι, ἄκομη καὶ σήμερα, τὰ λένε καὶ στὴν τηλεόραση. Ἄλλὰ οἱ προφητείες τους ἔχουν ἤδη διαψευσθεῖ, ἀφοῦ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση δὲν εἰσέβαλε ποτὲ στὸ Ἰσραήλ καὶ τώρα ἔχει πιά διαλυθεῖ. Ἡ Β' Παρουσία τοῦ Χριστοῦ θὰ γίνῃ βέβαια, ἀλλὰ σὲ χρόνο ποῦ δὲν ξέρουμε. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε στοὺς μαθητὲς του «*οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους καὶ καιροὺς, οὗς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ*».

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ παρασυρό-

μαστε ούτε από υπερβολική αισιοδοξία ούτε από απαισιοδοξία. Πρέπει να είμαστε ρεαλιστές και να βλέπουμε τα πράγματα όπως είναι. Δεν θεωρούμε κακό πράγμα την τεχνική πρόοδο. Την επιστήμη και την εφευρετική ικανότητα στον άνθρωπο την έδωσε ο Θεός. 'Η Σοφία Σειράχ γράφει: «Θεός έδωκεν ανθρώποις επιστήμην ένδοξάζεσθαι έν τοίς θαυμασίοις αὐτοῦ». Μὲ τις ικανότητες αυτές που έχει ο άνθρωπος, ασφαλώς θα κάμει και άλλες εφευρέσεις. 'Αλλά δεν ξέρουμε κατά πόσο όλες αυτές θα τὸν κάνουν εὐτυχέστερο και καλύτερο. "Ὡς σήμερα ἡ επιστήμη δὲν μπόρεσε να κάνει τὸν άνθρωπο καλύτερο, να λύσει όλα του τὰ προβλήματα, και μάλιστα τὰ ἠθικά και τὰ μεταφυσικά. Οὐτε στὸ μέλλον θὰ μπορέσει, γιατί ἡ επιστήμη δὲν μπορεῖ να εἰσέλθει στὸ πεδίο τῆς μεταφυσικῆς, ἐρευνᾷ μόνο τὴ φυσικὴ πραγματικότητα, προσπαθεῖ να ἀξιοποιήσει τις δυνατότητες που παρέχει ἡ φύση, και να προσφέρει στὴν ἄνθρωπο ἀνέσεις και ὕλικά ἀγαθὰ. 'Η ἀξιοποίηση ὁμως τῶν μέσων που προσφέρει ἡ επιστήμη και ἡ τεχνικὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ποιότητα και ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ να κάνει καλὴ χρῆση τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν ὁ ἄνθρωπος, πρέπει να ἔχει πίστη σὲ ἠθικὲς ἀρχές και ἀξίες, και να ρυθμίζει τὴ συμπεριφορά του σύμφωνα με αυτές.

'Η τεχνικὴ πρόοδος χωρὶς ἠθικά ἐρείσματα ὄχι μόνο δὲν θὰ ὠφελήσει, ἀλλὰ μπορεῖ να προξενήσει και μεγάλη βλάβη, να ἀπειλήσει αὐτὴ τὴν ὑπαρξὴ και τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ χρειάζεται συστηματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴ συγκράτηση τῆς ἠθικῆς παρακμῆς τοῦ σύγχρονου κόσμου, γιὰ τὴν ἀνάβαθμιση τῶν ἠθικῶν και πνευματικῶν ἀξιῶν. Μόνο με τὴν παράλληλη ἀνάπτυξη τοῦ ἠθικοῦ και πνευματικοῦ πολιτισμοῦ θὰ μπορέσουμε να λύσουμε τὰ

πολλὰ και πολύπλοκα προβλήματα που ἔχει ἤδη δημιουργήσει ὁ τεχνικὸς πολιτισμός. 'Ακόμη θὰ μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε καλῶς και ν' ἀξιοποιήσουμε ὄχι μόνο τὰ ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης και τεχνικῆς, ἀλλὰ και τις μελλοντικὲς εφευρέσεις.

Δὲν πρέπει να ξεχνᾶμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει μόνο ὕλικές ἀνάγκες, ἔχει και πνευματικὲς. Τις ὕλικές ἀνάγκες ικανοποιεῖ με ἀφθονα μέσα ἡ επιστήμη και ἡ τεχνολογία. 'Η επιστήμη ὁμως δὲν μπορεῖ να λύσει τὰ ἠθικά και τὰ κοινωνικά προβλήματα, δὲν μπόρεσε ὡς τώρα να βρεῖ τὸ νόημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, να ὀρίσει τὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτὸ δὲν τὸ πέτυχε οὐτε και ἡ φιλοσοφία, ἡ ὁποία τελευταία παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν ἐρευνα τῶν ἠθικῶν και μεταφυσικῶν προβλημάτων και ἀσχολεῖται με ὀρισμοὺς βασικῶν ἐννοιῶν και ἀρχῶν και με προβλήματα μεθοδολογίας τῶν ἐπιστημῶν. 'Η επιστήμη και ἡ τεχνικὴ δὲν μποροῦν να κάνουν καλύτερο και εὐτυχέστερο τὸν ἄνθρωπο. Μόνο ἡ χριστιανικὴ θρησκεία και ἡ ἠθικὴ θὰ διαμορφώσουν καλοὺς ἀνθρώπους, χρήσιμους στὸν ἑαυτὸ τους και κοινωνία. "Ὅμως οἱ θρησκευτικὲς και οἱ ἠθικὲς ἀξίες σήμερα παραμελοῦνται, και αὐτὸ δὲν προοιωνίζεται τίποτε καλὸ γιὰ τὸ μέλλον. "Αν θέλουμε μιὰ καλύτερη κοινωνία στὸ μέλλον, ἡ ὁποία θὰ ἀξιοποιήσει τὰ ἀγαθὰ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, πρέπει να μορφώσουμε καλοὺς ἀνθρώπους, με πίστη στίς θρησκευτικὲς, τις ἠθικὲς και τις πνευματικὲς ἀξίες. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος, ἀλλὰ και ἡ μεγάλη εὐθύνη τῶν ἐκπαιδευτικῶν και τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων στὴν ἐποχὴ μας. "Ἐχουμε ὄλοι καθῆκον να συμβάλουμε στὴ δημιουργία καλῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποιοὶ θὰ ἀξιοποιήσουν τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

B. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΓΚΟΡ ΦΙΟΝΤΟΡΟΒΙΤΣ ΣΤΡΑΒΙΝΣΚΥ

(Σταθμοί ενός όδοιπορικού)

Α'

Στις 5/17 Ίουνίου του 1882 στο Oranienbaum (μετέπειτα Lermontov) κοντά στην Άγία Πετρούπολη, τόπο παραθερισμού των γονέων του, γεννήθηκε ο συνθέτης του «*Βασιληά Οιδίποδα*» και του «*Απόλλωνα Μουσηγέτη*», ο Igor Feodorovich Stravinsky από γονείς μουσικούς. "Αν και από μικρός μάθαινε πιάνο, ή πατρική και μητρική επιθυμία ήταν να γίνει νομικός. "Άρχισε χωρίς ένθουσιασμό σπουδές ποινικής δικονομίας και φιλοσοφίας του δικαίου, αλλά ο συμφοιτητής του Vladimir Rimsky – Korsakoff τον παρουσίασε στον διάσημο συνθέτη και πατέρα του Nikolai, που άρχισε να του διδάσκει ένορχήστρωση (1903 – 1906).

Άπό τὸ 1907 αρχίζει να συνθέτει έργα αξιόλογα. Η μακρά συνεργασία του με τον ίμπρεσαρίο Serge Diaghilev (1872 – 1929) είναι γνωστή. Τὰ δραματικά γεγονότα του Πρώτου Μεγάλου Πολέμου και της Ρωσικής Έπανάστασεως τον βρήκαν στην Έλβετία. Αποφασίζει να εγκαταλείψει όριστικῶς τὴ Ρωσία και να ζήσει έναλλάξ στη Γαλλία και Έλβετία μέχρι του τελευταίου Μεγάλου Πολέμου. Φεύγει τότε για τὴν Άμερική και μετά τὴ Γαλλική παίρνει τὴν Άμερικανική ύπηκοότητα.

Τὸ 1918 ἀποχαιρετᾶ τὴ χώρα πὸν τὸν γέννησε με τὰ «*Τέσσερα Ρωσικά τραγούδια*» ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ τελευταίον έχει τόση γνήσια θρησκευτικότητα.

Κατὰ τὴ διάρκεια του πολέμου ἦταν καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Harvard τῶν Η.Π.Α. Τὰ μαθήματά του ἐκεῖνα ἀπέτέλεσαν τὴ «*Μουσική Ποιη-*

τική» του και κυκλοφόρησαν σε πολλές ἐκδόσεις μεταξύ των ὁποίων και ἡ γνωστή με πρόλογο του Γιώργου Σεφέρη¹.

Άργότερα ζεῖ στην Καλιφόρνια ὅπου και ἐργάζεται ἀδιάκοπα ὡς τὸ θάνατό του, πὸν συνέβη στις 6 Ἀπριλίου 1971 στη Νέα Ὑόρκη. Η ταφή του ἐγινε στη Ρωσική γωνιά του μικροῦ νεκροταφείου τῆς νήσου San Michele τῆς Βενετίας. Τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας προέστη ὁ ἐκεῖ ἐφημέριος τῆς ἑλληνορθόδοξης κοινότητας, ὁ ἀρχιμανδρίτης Χερουβεῖμ Μαλισιάνος.

Ένα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ζωῆς του συνέβη τὸ 1962. Ένω τὰ ἔργα του ἦταν ἐπὶ Στάλιν στὸν "Index... prohibitorum", καλεῖται τὸ Σεπτέμβριο του 1962 ἀπὸ τὴν "Ένωση Σοβιετικῶν Συνθετῶν να γιορτάσει τὰ ὀγδοντάχρονα του στη Σοβιετική Ένωση, μεταξύ τῶν συμπατριωτῶν του. Η «*Ίσβέστια*» τὸν χαιρετίζει ὡς τὸν ἄνθρωπο «*πὸν ἡ δημιουργική του δραστηριότητα ἀνήκει σ' ὅλους τοὺς λαούς, τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν και τῆς Ρωσίας*» και ὁ ραδιοφωνικός σταθμὸς τῆς Μόσχας τὸν τιμᾶ ὡς «*τὸ μεγαλύτερο συνθέτη του καιροῦ μας*». Γίνεται ἐπίσημα δεκτὸς ἀπὸ τὸν Nikita Krushev στὸ Κρεμλίνο και ἐπιστρέφει κατόπιν θριαμβευτῆς στὸ σπίτι του στην Καλιφόρνια.

Αὐτὰ τὰ ὀρόσημα σημαδεύουν τὸ γήινο ὀδοιπορικὸ του Stravinsky. Περισσότερα για τὴ ζωὴ και τὴν προσωπικότητά του βρίσκει κανεῖς στην αὐτοβιογραφία του². Ένδιαφέρον ὁμως παρου-

σιάζει και τὸ πνευματικὸ ὀδοιπορικὸ τοῦ συνθέτη, ποῦ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ.

★ ★ ★

Ὁ Stravinsky ἔφυγε νέος ἀπὸ τὴ Ρωσία, μὰ στὴ μνήμη του και στὴν καρδιά του εἶχε κλείσει τὰ τραγούδια τῶν χωρικῶν τῆς πατρίδος του, ποῦ τὰ θέματά τους χρησιμοποίησε σὲ τόσα ἔργα του, ἀνόθευτα ὅπως πῆγασαν ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τῆς Ρωσίας, ἀφῆνοντάς τα στὴ φυσικὴ τους κατάσταση, μὲ ὅλη τὴ γεύση τους τὴν πρωταρχικὴ.

Θρησκευτικῶς ἀδιάφορος ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ὡς τὸ 1924, ξαναβρίσκει, ἐνῶ βρισκόταν στὴ Νίκαια, τὴν πίστη, ἀρχίζει και πάλι νὰ συμμετέχει στὴ λατρεία και τὴ θεία κοινωνία και γράφει τὸ πρῶτο θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως ἔργο του, τὸ "Pater Noster" (1926) σὲ σλαβονικὸ κείμενο γιὰ χορωδία a cappella. Ἡ ἔργασία αὐτὴ τοῦ συνθέτη συμπύπτει χρονικὰ μὲ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ὁρθόδοξη πίστη, τὴν πίστη τῶν πατέρων του.

Δὲν θὰ ἀναφερθοῦμε ἐδῶ στὰ ἔργα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ Stravinsky χαρακτηρίστηκε μάγος τοῦ ρυθμοῦ. Θὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο μόνο στοὺς ἀναβαθμοὺς ἐκείνους τῆς ἀκατάπαυστης ἐξέλιξής του, ποῦ φανερώνουν τὴν πνευματικὴ του πορεία. Ἐνα τέτοιο σκαλοπάτι εἶναι ἡ «*Συμφωνία τῶν Ψαλμῶν*» (1930) γιὰ χορωδία και ὀρχήστρα, ἔργο στὸ ὁποῖο ἡ πίστη εἶναι ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναβλύζει ὁ ὀρμητικὸς χεῖμαρρος τῆς ἐμπνεύσεως. Ἡ καλύτερη ἐκτέλεση, ποῦ κυκλοφόρησε σὲ δίσκο αὐτοῦ τοῦ ἔργου φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἠχογραφημένη στὴ Μόσχα, ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Igor Markevitch, χάρις στὴν συμμετοχὴ τῆς Ρωσικῆς χορωδίας ποῦ τραγουδᾷ μὲ τὸ αὐθεντικὸ Ὁρθόδοξο αἴσθημα, ποῦ μόνο αὐτὸ ἀποδίδει στὴν παρτιτούρα, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Harry Halbreich, τὸ ἀληθινὸ τῆς μέγεθος.

Οἱ κριτικοὶ μίλησαν γιὰ ἐπιστροφή στὸν Bach, στὴν αὐστηρότητα και τὴ Βιβλικὴ γαλήνη, στὶς πηγές τῆς τέχνης και τῆς ἐμπνεύσεως. Κι εἶχαν δίκιο. Ἀλλὰ κοντὰ στὴν ἐμπνευση, ὅπως τονίζει ὁ ἴδιος ὁ Stravinsky, χρειάζεται και ἡ σκληρὴ ἔργασία «...ἐκεῖνο ποῦ μὲ τραβάει εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἀνακάλυψης και τῆς σκληρῆς δουλειᾶς», «...ἡ ἀγάπη προϋποθέτει κατανόηση και γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κατανόησουμε πρέπει νὰ ἐξασκήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας». «*Νὰ κατανόησεις γιὰ νὰ μπορέσεις ν' ἀγαπήσεις, νὰ ἀγαπήσεις γιὰ νὰ μπορέσεις νὰ κατανόησεις*», γράφει στὴ «*Μουσικὴ Ποιητικὴ*»!

Ἡ «*Συμφωνία τῶν Ψαλμῶν*» γράφηκε λίγο μετὰ τὴν ἀριστουργηματικὴ ὄπερα – ὀρατόριο "Oedipus Rex" (1927) σὲ κείμενο τοῦ Jean Cocteau μεταφρασμένο στὰ Λατινικὰ ἀπὸ τὸν πατέρα Jean Daniélou. (Ἡ τάση νὰ πλησιάσει ἡ τραγωδία τὸ ὀρατόριο εἶναι ἐμφανῆς και σὲ σκηνοθεσία τοῦ «*Οιδίποδα*» ἀπὸ τὸν Κάρολο Κούν μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ ρόλου τοῦ χοροῦ, τὴ λιτότητα τῶν χειρονομιῶν τῶν πρωταγωνιστῶν και ἄλλα μέσα). Εἶναι ἔργο τοῦ 1930, ποῦ γράφηκε σὲ ἀνάμνηση τῆς πεντηκοστῆς ἐπετείου τῆς συμφωνικῆς ὀρχήστρας τῆς Βοστώνης ποῦ ἀπὸ τὸ 1924 διηύθυνε ὁ φίλος και συμπατριώτης τοῦ συνθέτη Serguéei Koussevitsky (1874 – 1951).

Στὸ ἔργο αὐτὸ, ποῦ γράφηκε κατὰ τὸ συνθέτη γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ("Composée à la gloire de Dieu"), ἡ χορωδία και ἡ ὀρχήστρα τοποθετοῦνται στὴν ἴδια μοῖρα και τὰ ὄργανα δὲν συνοδεύουν ἀπλῶς τὶς φωνές. Ἐδῶ, ὅπως ἀργότερα και στὴ «*Λειτουργία*» (1948), ἀναζητεῖται ἡ αὐστηρότητα και ἡ ἱεροπρέπεια τῆς μουσικῆς τοῦ Μεσαίωνα¹ χωρὶς νὰ χάνεται ἡ ἐπαφή μὲ τὸ παρὸν και ἡ δραματικὴ ἔνταση.

Στὸ ἀριστουργηματικὸ αὐτὸ ἔργο γίνεται μιὰ μεγαλειώδης σύντηξη τοῦ με-

σαιωνικοῦ καὶ τοῦ μοντέρνου, τῆς παραδόσεως καὶ τῆς πρωτοπορίας· δὲν υἱοθετεῖ ὁ συνθέτης τὴ συνήθη φόρμα τῆς συμφωνίας, ἀλλὰ χωρίζει τὴν παρτιτούρα σὲ τρία μέρη, ἓνα πρελούδιο διαρκείας μόλις τεσσάρων λεπτῶν, μιὰ διπλῆ φούγκα διαρκείας ἕξι λεπτῶν καὶ ἓνα συμφωνικὸ allegro, ποὺ διαρκεῖ ἔντεκα λεπτά. Τείνει δηλαδὴ ὁ συνθέτης κάπως πρὸς τὴ φόρμα τῆς σονάτας, χωρὶς πάλι ἢ βασικὴ δομὴ τοῦ ἔργου νὰ ἔχει πολλὴ σχέση με αὐτὴ τὴ φόρμα. Ἡ χορωδία εἶναι μικτὴ τετράφωνη με προτίμηση τῶν φωνῶν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἀγοριῶν.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ βιολιοῦ καὶ τῆς βιόλας καὶ ἡ παρουσία τοῦ πιάνου. Ἔτσι δίνεται στὸ ἔργο μιὰ ἀρχαϊκὴ μορφή στὴν ὁποία συμβάλλουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σύνθεση τῆς ὀρχήστρας, ἡ ὑφὴ τῆς χορωδιακῆς γραφῆς, τὸ στοιχεῖο τοῦ Γρηγοριανοῦ μέλους, ἡ ἀσπηρὴ χρῆση τῆς πολυφωνίας.

Οἱ ψαλμοὶ ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀκολουθοῦν νοηματικὰ τὴν πορεία: Συντριβὴ – μετάνοια, ἐλπίδα, δόξα στὸν Κύριο. Τὸ πρελούδιο βασίζεται στὸν ψαλμὸ 37(38) ποὺ ἐκφράζει συντριβὴ καὶ μετάνοια. «**Εἰσακούση, Κύριε ὁ Θεός μου...**» ("Exaudi orationem meam, Domine".) Τὸ δεῦτερο μέρος, ἡ διπλῆ φούγκα, ἐκφράζει ἐλπίδα καὶ βασίζεται στὸν ψαλμὸ 39(40) στ. 2 – 4. «**Ἐπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου τλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραι τοὺς πόδας μου καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ἄσμα καινόν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν· ὄψονται πολλοὶ καὶ φοβηθήσονται καὶ ἐλπιοῦσιν ἐπὶ Κύριον**» ("Expectans expectavi Dominum").

Τὸ τρίτο μέρος τοῦ ἔργου, τὸ συμφωνικὸ Allegro, εἶναι τὸ σπουδαιότερο, εἶναι ἓνα διθυραμβικὸ τραγοῦδι γιὰ μι-

κτὴ χορωδία με παιδικὲς φωνὲς καὶ συγκρότημα χαλκίνων πνευστῶν καὶ κρουστῶν. Βασίζεται σὲ ὀλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ 150ου Ψαλμοῦ: «**Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ... αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤχῳ σάλπιγγος, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρα· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνῳ· αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλλαλαγμοῦ**» ("Laudate Dominum").

Χαρακτηριστικὸ τοῦ ἔργου εἶναι τὰ συχνὰ ostinati τῆς ὀρχήστρας ποὺ χρησιμοποιοῦνται ὡς ὑπόβαθρο στὶς καντέντσες τῆς χορωδίας⁴⁻⁵.

Ἔργο ἀσπηρὸ, ποὺ παρ' ὅλα αὐτὰ μεταδίδει συγκίνηση, γεμᾶτο πολὺπλοκες ἀρμονίες καὶ ποικίλους ρυθμοὺς καὶ ὅμως τόσο ἀπλό καὶ συντελεστικὸ σὲ πνευματικὴ κοινωνία, γραμμένο σύμφωνα με τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τῆς Βίβλου, πνεῦμα προσευχῆς, παρηγορίας καὶ ἐλπίδας.

Μετὰ τὴ «*Συμφωνία τῶν Ψαλμῶν*» ἤλθαν τὸ "Credo" (1932) καὶ τὸ "Ave Maria" (1934) γραμμένα σὲ σλαβονικὰ κείμενα γιὰ μικτὴ χορωδία a cappella. Τὰ δύο αὐτὰ ἔργα μαζί με τὸ "Pater Noster" (1926) ἀποτελοῦν τὰ "Three Sacred Choruses". Ἔργο σαφῶς σχεδιασμένο γιὰ λειτουργικὴ χρῆση. Πρόκειται γιὰ τρία συντομώτατα κομμάτια γιὰ χορωδία a cappella, γραμμένα σύμφωνα με τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕφος τῆς παραδοσιακῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἡ πρώτη μάλιστα ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου εἶναι στὰ Ρωσικά. Φαίνεται ὅτι τὸ Λατινικὸ κείμενο μεταγενεστέρως ἐκδόσεως γράφηκε ἀργότερα.

Ἀκολουθεῖ ἡ «*Βαβέλ*» (1944), καντάτα γιὰ ἀνδρική χορωδία, ὀρχήστρα καὶ ἀφηγητὴ, ἔργο στὸ ὁποῖο διαφαίνεται, ὅτι ἡ θεία τάξις δὲν μπορεῖ νὰ καταστραφεῖ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀλαζο-

νεία και σύγχυση. Το έργο αποτελεί μέρος μιας μουσικής «Γενέσεως» με συνθέσεις των Arnold Schönberg (Πρόλογος), Nathanaël Shilkret (Δημιουργία), Alexandre Tansman (ή Πτώση του Άνθρου), Darius Milhaud (Κάιν και Άβελ), Mario Castelnuovo Tedesco (ό Κατακλυσμός), Ernest Bloch (τό Μήνυμα), Igor Stravinsky (Βαβέλ) και πρωτοπαίχτηκε τό 1946 στό Los Angeles.

Η σύντομη αυτή καντάτα έχει τή μορφή πασσακάλιας στήν όποία μιá φύγκα χρησιμεύει σάν μιá άπ' τις παραλλαγές. Άποτελείται άπό μιá σύντομη είσαγωγή, πού άκολουθείται άπό ένα κομμάτι fugato και ένα χορωδιακό μέρος, πού καταλήγει σ' ένα ζωηρό ορχηστρικό finale, πού καταργεί τήν προηγούμενη πολυφωνική δομή. Έτσι με τήν πολυφωνική και άντιστικτική δομή του fugato συμβολίζεται τό κτίσιμο του Πύργου, ενώ με τό finale ή καταστροφή του⁶. Τά λόγια του Θεού άποδίδονται άπό τή χορωδία.

Κι όσο ό Stravinsky γερνάει, άνανεώνεται όλο και περισσότερο, τόσο ώς πρós τά έκφραστικά του μέσα, όσο και ώς πρós τήν ψυχική του διάθεση. Έπιστρέφει στους κλασσικούς και προκλασσικούς, στήν Ars Nova (τή δεύτερη περίοδο τής δυτικής πολυφωνικής σχολής πού άνθισε τόν 14ο και 15ο αιώνα), στόν Guillaume de Machault, μá συγχρόνως είναι ενήμερος τών έπιτευγμάτων του Schönberg και του Webern και κατορθώνει νά συνδυάσει τό παραδοσιακό με τό σύγχρονο. Μιλεί για τήν «ένότητα πού άποτελεί τήν έναρμόνιση τής ποικιλίας»¹. Έ υποστηρίζει ότι «ή μουσική... είναι αυτό πού ένοποιεί. Αυτή ή ένότητα έπιτυγχάνεται μόνο με προσπάθεια και κόπο»¹. Στρέφεται πρós θέματα θρησκευτικά και οι έμπνεύσεις του πηγάζουν άπό τήν κοινωνία με τόν Αιώνιο Νέο. Η μουσική του σκέψη άνανεώνεται συνεχώς αισθητικά και

καλλιτεχνικά χωρίς νά χάσει τήν έπαφή με τό αιώνιο.

Τή «Βαβέλ» άκολουθεί ή «Λειτουργία». Τό «Κύριε» και τό "Gloria" αυτό του έργου γράφηκαν τό 1944. Τό "Credo", τό "Sanctus" και τό "Agnus Dei" άκολούθησαν τό 1947 - 48. Είναι έργο γραμμένο για μικτή χορωδία και διπλό κουιντέττο πνευστών. Είναι άπό τά λίγα έργα, πού ό Stravinsky δέν έγραψε κατόπιν κάποιας παραγγελίας. Τό έργο δέν φαίνεται έξ άλλου νά ξεκίνησε άπό έξωτερικά έρεθίσματα, αλλά γράφηκε για νά ίκανοποιήσει μιá έσωτερική έπιτακτική άνάγκη.

Στό άρχικό «Κύριε» έχουμε ένα παιχνίδι άπό καντέντσες, πού κάθε μιá μοιάζει με μιá άκτίνα φωτός, πού διαπερνά τό ήμίφως του θυσιαστηρίου. Τό "Credo" άναπαράγει χωρίς άκομπανιμένο τό πατροπαράδοτο Γρηγοριανό μέλος, με τό όποιο άρχίζουν τό πρώτο, τό δεύτερο και τό τρίτο "Credo" τής συνήθους Λειτουργίας τής Καθολικής Έκκλησίας. Τό "Sanctus" θυμίζει τήν τέχνη όρισμένων δασκάλων τής Ars Nova (Guillaume de Machault κ.λ.π.), ενώ τά γεμάτα στολίδια sóλι του Gloria πού έναλλάσσονται με τά άντίφωνα τής χορωδίας, θυμίζουν τις βυζαντινές φόρμες⁷⁻⁸.

Τό έργο παίχθηκε για πρώτη φορά τό 1948 στή Σκάλα του Μιλάνου, υπό τή διεύθυνση του Ernest Ansermet. Άναδίνει ένα αίσθημα θείας γαλήνης και άπελευθέρωσης άπό τά δεσμά τών άνθρωπίνων παθών. Αυτή ή γαλήνη και ή άπομάκρυνση άπό τά εγκόσμια δέν είναι άποτέλεσμα άπαισιοδοξίας, αλλά πηγάζει, όπως παρατηρεί ό Vlad⁶ και άλλοι κριτικοί, άπό βαθειά πίστη, πού δέν είναι στερημένη άγάπης, στοργής ή ποιήσεως, αλλά πού τό κύριο χαρακτηριστικό τής είναι ότι συνοδεύεται άπό βαθιά ταπείνωση, στοιχείο πού δέν βρίσκειται συχνά στό έργο άλλων μεγάλων

λων συνθετῶν τῶν τελευταίων διακοσίων ἐτῶν. Ἡ σύνθεση ἀποτελεῖ ἓνα βιτράγ, πού γίνεται τόσο φωτεινὸ ὅταν τὸ διαπερνοῦν οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου!

Ἡ ταπεινὴ ἐξ ἄλλου τοῦ συνθέτη φαίνεται κατὰ τὸν Vlad ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ σύλληψη καὶ ἐκφραστικότητα τῆς «*Λειτουργίας*», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λιτότητα τοῦ μουσικοῦ ὕλικου, πού χρησιμοποιοῖ (δέκα πνευστά). Μὲ τὰ ὄργανα αὐτὰ ἐπιτυγχάνεται μιὰ ἀτμόσφαιρα περισυλλογῆς.

Δὲν ὑπάρχουν στὸ ἔργο βιρτουόζοι σολίστ, ἠχοχρωματικὰ ἐμφῆ ἢ ἄλλα ἐντυπωσιακὰ στοιχεῖα. Οἱ σολίστ ἀποσπῶνται πότε – πότε διακριτικὰ γιὰ μιὰ σύντομη στιγμή μέσα ἀπ' τὴν ἀνωθυμία τῆς χορωδίας. Εἶναι σχεδὸν θαῦμα πῶς ὁ συνθέτης μὲ τέτοια οἰκονομία μέσων ἐπιτυγχάνει ἓνα τέτοιο θαυμάσιο ἀποτέλεσμα. Ἐδῶ, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Vlad, μέσα στὴ συγκρατημένη χαρὰ τοῦ "Gloria" καὶ τοῦ "Sanctus", οἱ κατακλυσμιᾶτες γήινες δυνάμεις ἔχουν ἡμερώσει, ἢ φρενίτις τῶν παγανιστικῶν ρυθμῶν τῆς Ἱεροτελεστίας τῆς Ἀνοιξέως (ἔργο τῆς νιότης τοῦ συνθέτη) ἔχει ἐξαλειφθεῖ. Ἡ «*Λειτουργία*» τοῦ Stravinsky εἶναι ἔργο πού, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος ὁ συνθέτης, μιλάει κατευθεῖαν στὸ Πνεῦμα.

Τὸ 1947 γράφει ὁ συνθέτης σὲ νέα μορφή τὶς «*Συμφωνίες γιὰ πνευστά*», ἔργο πού πρωτογράφηκε τὸ 1920, σύνθεση γραμμὴν μὲ ἱερατικὴ αὐστηρότητα, μιὰ ἀκόμη ἐκδήλωση τῆς λανθάνουσας βαθειᾶς θρησκευτικότητος τοῦ συνθέτη, πού ἐκδηλώθηκε φανερά ἀπὸ τὸ 1924 κι ἐδῶ. Οἱ «*Συμφωνίες γιὰ πνευστά*» εἶναι κατὰ τὸν André Schaeffner καὶ τὸν Roman Vlad ἡ τελευταία ματιὰ τοῦ Stravinsky στὴ λάμψη καὶ μεγαλοπρέπεια τοῦ Βυζαντίου πρὶν περάσει τὸ κατώφλι τῆς Ἱταλικῆς τέχνης. Εἶναι τόσο γυμνὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπὸ ἐξυπνα καὶ ἐπιφανειακὰ τεχνάσματα δυναμικῆς καὶ

χροιάς καὶ τόσο ποτισμένο μὲ ἱερατικὴ αὐστηρότητα καὶ μεγαλοπρέπεια, ὥστε ὁ Stravinsky ἐσκόπευε νὰ περιλάβει τὸ τελευταῖο του κορὰλ σὲ ἓνα πρόγραμμα θρησκευτικῶν του ἔργων, πού θὰ ἄνοιγε τὸ 19ο φεστιβάλ τῆς Βενετίας στὴ βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ὡς εἰσαγωγή στὸ "Canticum Sacrum ad honorem Sancti Marci Nominis".

Ἀκολουθεῖ ἡ «*Καντάτα*» (1952), γιὰ ὑψίφωνη, τενόρο, γυναικεία χορωδία καὶ μικρὸ ἐνὸργανο συγκρότημα, πού ἄρχισε νὰ συλλαμβάνει ὁ συνθέτης ἀπὸ τὸ 1951. Στὸ ἔργο αὐτὸ χρησιμοποιοῖ ὁ Stravinsky κείμενα ἀνωνύμων Ἀγγλων ποιητῶν τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνα. Ἡ σύνθεση ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ μέρη. Τὰ τέσσερα (πρῶτο, τρίτο, πέμπτο καὶ ἕβδομο) εἶναι ἡ χορωδιακὴ ἐπωδὸς "Lyke – Wake Dirge" (λυρικὴ μουσικὴ σύνθεση, πού ἐκφράζει πένθος γιὰ τὸ θάνατο προσφιλῶν προσώπων) καὶ τὸ δεύτερο, τέταρτο καὶ ἕκτο εἶναι μεγαλύτερα καὶ ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ συνθέτη Ricercari. (Ὁ ὄρος προῆλθε ἀπὸ αὐτοσχεδιασμοὺς στὸ λαοῦτο πάνω σὲ μιὰ μελωδία, αὐτοσχεδιασμοὺς πού πήγασαν ἀπὸ τὸ φωνητικὸ μοτέτο. Χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνα πρῶτα στὴν Ἰταλία).

Τὸ Refrain ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις στίχους, πού περιγράφουν τὴν πορεία τῆς ψυχῆς μετὰ τὸ θάνατο καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη στὴ θεία εὐσπλαχνία. Κάθε στίχος καταλήγει στὴν ἐπωδὸ: «*Καὶ ὁ Χριστὸς εἶθε νὰ παραλάβει τὴν ψυχὴ σου*». Τὰ λόγια τοῦ πρώτου στίχου ἐπαναλαμβάνονται στὸ τέλος, μετὰ τὸν τέταρτο στίχο. Γι' αὐτὲς τὶς ἐπωδοὺς ὁ συνθέτης χρησιμοποιοῖ κάθε φορὰ τὴν ἴδια μουσικὴ ἑναρμονισμένη ἀπλᾶ. Τὸ πρῶτο ricercare ἐκφράζει τὴν ἄρνηση τοῦ κόσμου, τὴν ἀφιέρωση ἑνὸς νέου κοριτσιοῦ στὸ Χριστὸ καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη στὴν ἀγάπη Του. Ἐκφράζεται ἡ παρηγορία, πού πηγάζει ἀπὸ τὴν πίστη στὸ

βασιλείου του Χριστού. Στο δεύτερο *ricercare* εξιστορούνται από τον Κύριο Ίησού τα της ζωής Του, του θανάτου Του, της Αναστάσεώς και Αναλήψεώς Του.

Στήν «Καντάτα» βλέπει κανείς τη λιτότητα και φειδώ των έκφραστικῶν μέσων, πού τῆς δίνει μιὰ ὑφή σάν τὴν αὔρα, σάν τὴν πνοή πού φύσηξε καὶ ἔδωσε ζωὴ τῇ μέρα ἐκείνῃ τῆς Δημιουργίας. Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ ἐπιτυχή σύζευξη τῆς μουσικῆς μὲ τὸ λόγο. Ὁ συνθέτης πέτυχε ἐντυπωσιακὰ προσωδιακὰ ἀποτελέσματα στὸ αἰθέριο «ὡς ἡ πνοὴ αὔρας λεπτῆς» αὐτὸ ἔργο χάρις στὴ βαθιὰ κατανόηση τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων ἀπὸ τὸν συνθέτη.

Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀρχίζει ὁ Stravinsky μὲ τὴν αὐστηρότητα στὴν ἐκλογή καὶ στὸ χειρισμὸ τῶν διαστημάτων νὰ ἐκμεταλλεῖται τὶς δυνατότητες τῆς σειραϊκῆς μουσικῆς χωρὶς νὰ παύει νὰ μένει Stravinsky. Ἡ χρησιμοποίηση ἐξ ἄλλου σ' αὐτὴ τὴ σύνθεση ἀρχαίων τρόπων (κυρίως τοῦ Φρύγιου), δίνει στὸ ἔργο μιὰ γεύση ἀρχαϊκῆ.

Ὅσο προχωρεῖ πρὸς τὶς τελευταῖες συνθέσεις του ὁ συνθέτης τόσο ἐμπνέεται ὄλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸν Οὐρανό, ἀλλὰ καὶ τόσο προσέχει ὄλο καὶ περισσότερο τὴν οἰκονομία τῶν μέσων, υἱοθετώντας μάλιστα τὴ σειραϊκὴ τεχντροπία, ὥστε στὸ ἔργο του νὰ μὴν ὑπάρχει τίποτε τὸ περιττό, ἀλλὰ μιὰ ἀμεσότητα στὴν ἔκφραση, μιὰ ἀπόλυτη κυριαρχία στὴ μορφή, γιατί ἔχει πάντα ὑπόψη του ἐκεῖνο πού λέει στὴ «Μουσικὴ Ποιητικὴ» του: «Ὁ Ἀρεοπαγίτης ἰσχυρίζεται πὼς ὅσο μεγαλύτερη θέση ἔχουν οἱ ἄγγελοι στὴν οὐράνια ἱεραρχία τόσο λιγότερες λέξεις χρησιμοποιοῦν, ἔτσι ὥστε οἱ πῶς ὑπερυψωμένοι δὲν προφέρουν παρὰ μιὰ μόνο συλλαβή»¹. Καὶ γιὰ νὰ θυμηθοῦμε πάλι τὸν πρόλογο τοῦ Σεφέρη: «Γι' αὐτὸ μ' ἔκανε πολὺ νὰ συλλογιστῶ τὸ χωρίο πού ὁ Στραβίνσκυ ἀ-

ποδίδει στὸν Ἀρεοπαγίτη, καθὼς τελειώνει τὰ μαθήματά του. Ὅσο πῶς ψιλά - βεβαιώνει ὁ Ἅγιος - στέκονται οἱ ἄγγελοι στὴν ἐπουράνια ἱεραρχία, τόσο λιγότερες λέξεις ἔχουν στὴ διάθεσή τους· ἔτσι πού ὁ ἀνώτατος δὲν μπορεῖ πιά ν' ἀρθρώσει παρὰ μιὰ μόνο συλλαβή. Μιὰ λέξη ἢ μιὰ συλλαβὴ ἢ ἓναν ἤχο μονάχα. Τὸ ὄριο πού προσπαθεῖ νὰ ἀγγίξει καὶ πού δὲν ἀγγίζει»^{1,13}. Αὐτὲς οἱ διατυπώσεις μᾶς θυμίζουν κάποιους στίχους τοῦ Βερίτη: «Τὸ πῶς καλὸ δοξαστικό μου, θὰ μένη αὐτὸ πού δὲν εἰπώθη»⁹.

★ ★ ★

Τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Stravinsky, παράλληλα μὲ τὸ ταλέντο του φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ βαθιὰ του πεποιθήση ὅτι «τὸ βαθύτερο νόημα τῆς μουσικῆς καὶ ὁ οὐσιαστικὸς τῆς στόχος εἶναι ἡ διευκόλυνση τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἡ ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τοὺς συνανθρώπους του καὶ μὲ τὸ Ὑπέρτατο Ὄν». («...une communion, une union de l'homme avec son prochaine et avec L' Etre»)¹. «Ἐλπίζει κανεῖς», εἶπε κάποτε, «νὰ λατρεῖται τὸ Θεὸ μὲ λίγη τέχνη, ἂν διαθέτει, κι ἂν δὲν διαθέτει... τότε τουλάχιστο μπορεῖ νὰ κάψει λίγο λιβάνι».

Στὰ ὀγδόντα του χρόνια εἶπε μιὰ μέρα: «Θεωρῶ τὸ ταλέντο μου δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ προσεύχομαι σ' Ἐκεῖνον καθημερινὰ νὰ μοῦ δίνει δύναμη νὰ τὸ χρησιμοποιῶ. Ὅταν ἀνακάλυψα ὅτι ἤμουνα φορέας αὐτῆς τῆς δωρεᾶς, στὴν πρώτη παιδική μου ἡλικία, ὑποσχέθηκα στὸ Θεὸ νὰ γίνω ἀξιὸς τῆς καὶ ἔλαβα πλούσια τὰ ἐλέη Του σ' ὅλη μου τὴ ζωή».

Τὸ 1955 - 56 ὁ συνθέτης ἀσχολεῖται μεταξὺ ἄλλων καὶ μὲ τὴ μεταγραφή γιὰ χορωδία καὶ ὀρχήστρα τοῦ κοράλ τῶν Χριστουγέννων "Von Himmel hoch, da komm' ich her" τοῦ J. S. Bach. Ἡ ἐργασία ὁμῶς αὐτὴ εἶναι κάτι παραπά-

νω από μια άπλη μεταγραφή.

Το 1955 ο συνθέτης γράφει το "Canticum Sacrum ad honorem Sancti Marci Nominis" για τενόρο, βαρύτονο, χορωδία, εκκλησιαστικό όργανο και όρχηστρα, που παίχθηκε για πρώτη φορά υπό τη διεύθυνση του συνθέτη το 1956, στη βασιλική του Ἁγίου Μάρκου της Βενετίας κατόπιν προσκλήσεως του τότε ἐπισκόπου Βενετίας καρδινάλιου Roncalli, του μετέπειτα Πάπα Ἰωάννου 23ου στὰ πλαίσια τοῦ 19ου φεστιβάλ σύγχρονης μουσικῆς.

Τὰ πέντε μέρη αὐτοῦ τοῦ ἔργου συμβολίζουν κατὰ τὸν Siohan καὶ τὸν Craft τοὺς πέντε θόλους τοῦ ναοῦ⁷. Εἶναι ἔργο στὸ ὁποῖο παράδοση καὶ σύγχρονο, ἐπινόηση καὶ κουλτούρα, ἐλευθερία καὶ πειθαρχία βρίσκουν μιὰ μεγαλειώδη σύνθεση. Μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ συνθέτης κάνει ἕνα τελευταῖο ἀποφασιστικὸ βῆμα πρὸς τὸν δωδεκαφθογγισμό.

Στὸ πρελούδιο ὁ τενόρος καὶ ὁ βαρύτονος συνοδευόμενοι ἀπὸ δύο τρομπόνια τραγουδοῦν τὴν ἀφιέρωση τοῦ ἔργου "Urbi Venetiae im laude Sancti sui Presidis Beati Marci Apostolis" (Στὴν πόλη τῆς Βενετίας εἰς ἱερὸν ἐγκώμιον τοῦ προστάτου τῆς τοῦ Μακαρίου Μάρκου τοῦ Ἀποστόλου).

Τὸ ἔργο ἐπιτυγχάνει μιὰ ὁμογενῆ σύντηξη στοιχείων ποὺ καλύπτουν ὅλη τὴ μουσικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὸ Γρηγοριανὸ Μῆλος ὡς τὸν Webern, ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα ὡς τὴ σειραϊκὴ μουσικὴ, ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς τρόπους ὡς τὴν πολυτονικότητα καὶ ἀτονικότητα. (Ἀτονικότητα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀμοιβαίου παιγνιδιοῦ συνδυασμῶν ἤχων ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ κλασσικοῦ τονικοῦ συστήματος καὶ ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ἀρνήσεως κάθε τονικῆς διατάξεως ἢ κάθε τονικῆς ἑλξεως τῶν διαστημάτων). Εἰδικώτερα τὸ πρελούδιο καὶ τὸ ἀρχικὸ καὶ τελικὸ χορωδιακὸ εἶναι διατονικά, ἐνῶ τὰ τρία μεσαῖα τμήματα

εἶναι γραμμένα στὴ δωδεκάτονη τεχνικὴ⁶⁻¹⁵. («Ἡ ἀνανέωση ἀποδίδει καρποὺς μόνο ὅταν βαδίζει χέρι μὲ χέρι μὲ τὴν Παράδοση» γιὰ νὰ θυμηθοῦμε πάλι τὴ «Μουσικὴ Ποιητικὴ»).

Τὸ ἔργο ἐξαίρει τὶς ἀρετὲς τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Τὰ θέματά του εἶναι παρμένα κυρίως ἀπὸ τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων, τὶς ἐπιστολὲς Ἰωάννου καὶ τὸ Ψαλτήρι στὴ Λατινικὴ ἔκδοση τῆς Vulgate. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς μουσικῆς οἰκοδομεῖται παράλληλα μὲ τὴν ἔννοια τῶν κειμένων.

Τὸ θέμα τῆς πρώτης καὶ τελευταίας κινήσεως εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ Ἔθνη...» ("Euntes in mundum universum, praedicate evangelium omni creaturae"). Στὴ δευτέρη κίνηση συμβολίζεται ἡ Ἰδρυση τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν τρίτη (ποὺ ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸν Craft στὸν κεντρικὸ θόλο τοῦ ναοῦ) τονίζεται ἡ τριάδα τῶν ἀρετῶν: ἀγάπη, ἐλπίς καὶ πίστη (caritas, spes, fides) καὶ ἡ συνέχεια τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὸ τέταρτο μέρος ἐξαίρει τὴν τρίτη ἀρετὴ τῆς τριάδας, τὴν πίστη καὶ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως.

Στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπάρχουν μέρη γεμᾶτα λυρισμὸ καὶ ποίηση γεμᾶτα ἔκσταση καὶ ζωνρὴ ἐπιθυμία γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὴ βασιλεία Του, μακρὰ ἀπὸ κάθε ρομαντικὴ χλιαρότητα καὶ ἄλλα γεμᾶτα βαθειά, ἀλλὰ συγκρημένη συγκίνηση, δραματικότητα κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἐκλογῆς ἀνάμεσα στὴν πίστη καὶ τὴν ἀμφιβολία.

Τὸ δημιούργημα αὐτὸ τοῦ συνθέτη ἀποτελεῖ τὴν κατάληξη μιᾶς ἐπίπονης πορείας πρὸς μιὰ μουσικὴ ὄλο καὶ πιὸ λιτὴ, πιὸ ἀσκητικὴ, πιὸ ἐσωστρεφῆ, πιὸ ἀνυψωμένη πάνω ἀπ' τὰ γήινα. Μ' αὐτὴ τὴν κατάληξη θὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ δεύτερο μέρος αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου.

Α. ΔΩΡΙΚΟΣ

Ἐπίκαιρα

ΕΙΡΗΝΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΨΙ ΑΘΗΝΩΝ, 1993

Ἡ χαρὰ δὲν εἶχε κἄν προφτάσει νὰ πάν στὶς καρδιές μας – καὶ τὴ χάσαμε! Ἔτσι, ἴσως, εἶπαμε, ὅταν ἡ συμφωνία γιὰ εἰρήνη δὲν πῆρε τὴν ἀπαραίτητη τελικὴ ἐπικύρωσι. Ἄλλὰ ἡ σπὴλη ἐλπίζει ὅτι, ὅπως αὐτὴ, ἔτσι καὶ ὅσοι τὴ διαβάζουν, δὲν βρίσκουν στὸ ἀνεβοκατέβασμα αὐτὸ παρὰ μιὰν ἀπὸ Θεοῦ εὐκαιρία νὰ καταπολεμήσουμε τὴν ὀλιγοπιστία μας! Ἄλλωστε καὶ ἡ συνέχεια στὴν ἐξέλιξι τῶν πραγμάτων φαίνεται πὼς δικαιώνει αὐτὴ τὴν ἀνόρθωσι τοῦ ἠθικοῦ μας καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ξαναἰδοῦμε τὶς περιστάσεις πού εἶχαν φέρεи τὴ χαρὰ τόσο κοντὰ μας, νὰ ἐκπληρώσουμε τὸ παραμελημένο ἴσως χρέος μας τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, νὰ διώξουμε μακριὰ τὴν ὀλιγοπιστία μας καὶ μὲ περισσότερη πίστι, νὰ βάλουμε τὰ δυνατὰ μας γιὰ νὰ ἐπαναλάβουμε ὅποια καλὴν ἐνέργεια μας εἶχε βοηθήσει τὴν πραγματικότητα νὰ περπατήσῃ, ἀρχικά, στὸν ἴσιο, τὸ σωστό, δρόμο. Κι ἔχουμε τόσο σημαντικὰ πράγματα νὰ ἰδοῦμε:

Πρῶτα – πρῶτα μιὰν ὀλόκληρη κοινω-νία, τὴ δική μας, τῆς πατρίδας μας, σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της, νὰ δέρνεται ἀπὸ μιὰ βαρεῖα μορφῆς γενικὴ ἠθικὴ μείωσι πού εἶχε δηλητηριάσει τὴν κάθε μορφῆς ἡγεσία τοῦ τόπου, πολιτικὴ, ἐπαγγελματικὴ, πνευματικὴ (πού εἶχε καταντήσει νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ της, ἀφοῦ πολεμοῦσε τὸ πνεῦμα) ἀκόμη καὶ τὴ θρησκευτικὴ – χωρὶς νὰ ξεχνᾶμε καὶ τὴν (αὐτὴ πρώτη ἀλλὰ καὶ τελευταία) εὐδύνη ὅλου τοῦ λαοῦ μας, ὅλων μας, ἀφοῦ ἐμεῖς ἐκλέγουμε τὴν ἡγεσία μας – κι ὕστερα ἔχουμε καὶ τὴν ἀνοησία νά... ξαφνιαζώμαστε γιὰ τὴν εὐτέλεια τῆς πολιτικῆς κυρίως ἡγεσίας μας, τῆς ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους διαλεγμένης.

Ἔστερα πρέπει νὰ εὐχαριστήσουμε μὲ ὅλη τὴν καρδιά μας τὸν Θεό, πού ἀξίωσε τὴν Ἀθήνα μας, παρ' ὅλην αὐτὴ τὴν τόσο χτυπητὴν ἀναξιοποίητά μας, ν' ἀγγίξῃ ἔστω ἓνα τόσο μεγάλο καὶ θαυμαστὸ κατόρθωμα, δηλαδὴ νὰ γίνῃ ὁ εἰρηνοποιὸς καὶ νὰ γλυτώσῃ τὰ Βαλκάνια καὶ ἴσως καὶ τὴν Εὐρώπη ἢ καὶ

τὸν Κόσμον ὀλόκληρο ἀπὸ ἕναν καινούργιο παγκόσμιο πόλεμο! Κι ἂς μὴ τὰ παραβλέ-πουμε καὶ τὰ σβήνουμε ὅλα αὐτὰ ἐπειδὴ τελικὰ τὸ τόσο μεγάλο αὐτὸ ὄνειρο δὲν ἔγινε – ἂς διορθώσουμε τὴν ἔκφρασί μας κι ἂς ποῦμε «δὲν ἔγινε πρὸς τὸ παρόν» – πραγματικότητα. Ἐδῶ πρέπει νὰ θυμώμαστε πάντα ὅτι τὴ μεγάλη σημασία καὶ ἀξία ἔχει **ἡ προσπάθεια**, ἀνεξάρτητα ἀκόμη κι ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία της ἢ ὄχι, πού ἐξαρτᾶται κι ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους παράγοντες καί, πρῶτ' ἀπ' ὅλους, ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ μᾶς παρηγορῆ γιὰ κάθε ἀποτυχία μας ὃ ἀφάνταστα μεγάλος αὐτὸς ρόλος πού διεδραμάτισε, μὲ τὴ δύναμι καὶ ἐπιμονὴ καὶ ἱκανότητα, ἡ μικρὴ μας – μικρὴ σὲ ὄτι, δῆποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καρδιά – πατρίδα. Καὶ κάτι ἄλλο πρέπει νὰ διώχνῃ ἀπ' τὸν πνευματικὸ μας ἀγῶνα κάθε ἀπογοήτευσι: Τὸ ὅτι ὃ σημερινὸς πολιτικὸς μας κόσμος μὲ ἐκπρόσωπό του ἔγραψε στὸ ἐνεργητικό του μιὰ πνευματικὴ συμπεριφορὰ τόσο σπάνια ὅσο καὶ ἀξιομίμητη, δηλαδὴ στὶς ὀμιλίες πού ἀποσκοποῦσαν νὰ πείσουν τοὺς ἄλλους ἐνδιαφερομένους λαοὺς ν' ἀποδεχθοῦν τὴ λύσι τῆς εἰρήνης, θυμῆθηκε, ὄχι μιὰ μόνο φορὰ ἀλλὰ κάθε φορὰ πού χρειαζόταν, τὴν ἀνάγκη καταφυγῆς στὴν προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸ κι ἔτσι ὅταν ἔλεγε «**νὰ ἐπιτύχῃ ἡ λύσι αὐτῆ, τῆς εἰρηνεύσεως εὐχομαι,**» δὲν παρέλειπε νὰ προσθέσῃ: «**καὶ προσεύχομαι.**»

Τώρα, ἂν κάποιοις πῆ «**καὶ γιατί τότε δὲν ἐπέτυχε;**» ἡ χριστιανικὴ συνείδηση θ' ἀπαντήσῃ μὲ τὸ Γραφικὸ ὅτι «**οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ ἀλήθια πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν Πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στήναι.**» Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰώνια λύσι!

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΕΣ

Τὸ δημοσιευμένο στὸ παρὸν τεύχος ἄρθρο τοῦ ἀειμνήστου Ὀλλανδοῦ καθηγητοῦ Φερδινάνδου Ἴωσ. De Waele, μὲ ἀντικείμενο τὴν ἱστορικὴ τεκμηρίωση τῆς ἐλληνικότητας τῆς Μακεδονίας γραμμένο πρὸ σαράντα καὶ πλέον ἐτῶν σὲ ἄλλες κρίσιμες γιὰ τὸ ἔθνος μας ἐποχές δίνει ἀφορμὴ γιὰ ἓναν περαιτέρω σχολιασμό καὶ σύγκριση τῶν καταστάσεων τῆς περιόδου ἐκείνης καὶ τοῦ σήμερα καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν μεταβαλλόμενη στάση τοῦ λεγομένου δυτικοῦ κόσμου.

Ἡ ἔνταξη τῆς χώρας μας, σὲ περίπωση στρατιωτικῆς νίκης τῶν κομμουνιστῶν ἀνταρτῶν τὸ 1949 στὸν ἀνατολικὸ συνασπισμὸ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ καθεστώτος, συνεπάγετο, ὡς γνωστόν, καὶ τὴν ἀπόσπαση τῆς ἐλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης γιὰ τὴν δημιουργία τῆς «ἀνεξάρτητης» Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας μαζί μὲ τὰ τμήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐνταχθεῖ ἀπὸ τὸ 1913 μὲ τὴν συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου στὸ βουλγαρικὸ καὶ σερβικὸ κράτος, ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχία προφανῶς τοῦ γιουγκοσλαύου κομμουνιστοῦ ἡγέτη στρατάρχη Τίτο.

Τότε ἡ στάση τῶν δυτικῶν δημοκρατιῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, λόγῳ τῆς ἀπειλῆς καθόδου τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως στὴν Μεσόγειο καὶ ὡς ἐκ τούτου τῆς διακυβεύσεως τῶν ἰδίων συμφερόντων, ἦταν ἐξόχως φιλικὴ καὶ ἢ βοήθειά των οὐσιαστικὴ καὶ ἀνεκτίμητη. Ἡ ἀποστασία ὁμως τοῦ Τίτο ἀπὸ τὴν κηδεμονία τοῦ Κρεμλίνου καὶ ἡ ἐπαμφοτερίζουσα στάση του ἔναντι τῶν δύο ἀντιμαχομένων συνασπισμῶν μετέβαλε καὶ τὶς διαθέσεις τῶν δυτικῶν

ἔναντι αὐτοῦ, μὲ συνέπεια μὲ τὴν εὐμενῆ ἀνοχὴ αὐτῶν νὰ δρᾷ διεθνῶς ἡ γνωστὴ προπαγάνδα τῶν σκοπιανῶν ἐπὶ τέσσαρες δεκαετίες, πλαστογραφώντας τὴν ἱστορία περὶ ὑπάρξεως ἀνεξάρτητης μακεδονικῆς ἐθνότητας καὶ νὰ δημιουργεῖ ἐντυπώσεις καὶ καταστάσεις ὄχι μόνον στοὺς πολιτικούς κύκλους, ἀλλὰ καὶ σὲ περίφημα πανεπιστημιακὰ κέντρα, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ὑπηρετοῦν ἄνευ σκοπιμοτήτων τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια. Ἡ δὲ ἐπίσημη ἐλληνικὴ πολιτικὴ εἶτε ἀπὸ ἀδράνεια καὶ ἐπιπολαιότητα ἔναντι τοῦ διαφαινομένου κινδύνου, εἶτε ἀπὸ πρόθεση νὰ μὴ ἔλθει σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν τακτικὴ τῶν δυνάμεων τῆς Δύσεως, δὲν ἀντέδρασε ἔντονα καὶ ἐνεργὰ τὸν κατάλληλο χρόνο μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐδραιωθοῦν σημαντικὰ στὴν διεθνή κοινὴ γνώμη οἱ θρασεῖες ἀπόψεις τῶν Σκοπιανῶν.

Σήμερα δὲν ὑφίσταται πλέον ὁ Σοβιετικὸς κίνδυνος καὶ ἄλλες τρέχουσες σκοπιμότητες ἐπικρατοῦν στὴ Δύση, χωρὶς βέβαια νὰ λαμβάνονται σοβαρὰ ὑπ' ὄψη τὰ ἱστορικὰ ἐπιχειρήματα διακεκριμένων εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ὅπως τοῦ Φ. De Waele. Παρὰ ταῦτα ἡ φωνὴ τῆς γνήσιας ἐπιστήμης διατηρεῖ στὸ ἀκέραιο τὴν ἀξία της γιὰ τὴν ἐνημέρωση τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης καὶ ἡ ἐπίκληση αὐτῆς στὸ τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων εἶναι ἓνα ἰσχυρὸ ἀτοῦ γιὰ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς χώρας μας.

Ἐξ ἄλλου ἡ πρόσφατη ἐλληνικὴ εἰρηνευτικὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν παύση τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν διευθέτηση τῆς γιουγκοσλαυικῆς κρίσεως, ἐπιβεβαιώνει ἐκ τῶν πραγμάτων τὶς εἰλικρινεῖς προθέσεις τῆς χώρας μας γιὰ τὴν ὁμαλοποίηση τῶν σχέσεων τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ὑποκριτικὸ ἐπιχείρημα ὄλων ἐκείνων (καὶ κυρίως τῶν εὐρωπαίων ἐ-

ταίρων μας), που ισχυρίζονται ότι ή πολιτική των αυτή άποσκοπεί στην σταθεροποίηση της καταστάσεως στην περιοχή.

Παραβλέπουν προφανώς ποία πλευρά ήταν ή δημιουργός του προβλήματος και ή όποία έκτός από την παραχάραξη της ιστορίας, την οικειοποίηση των έλληνικών συμβόλων, άμφισβητεί δια έπισήμων χειλέων τά άποφασισθέντα πρό όγδόντα έτών στη συνθήκη του Βουκουρεστίου (μετά και τον δεύτερο βαλκανικό πόλεμο) για την χάραξη της μεθοριακής γραμμής μεταξύ Έλλάδας και του τότε σερβικού κράτους.

Και ένω φέρονται με άδικαιολόγητη αυστηρότητα οί δυνάμεις της Δύσεως έναντι των Σέρβων επιδεικνύουν άνεπίτρεπτη άνοχη στην προκλητική στάση των Σκοπιανών.

Τήν στιγμή κατά την όποίαν συντάσσονται οί γραμμές αυτές ή κατάσταση για τó θέμα αυτό είναι ρευστή· άς έλπίσουμε κι άς εύχηθοίμε όπως οί μεσολαβητές και έν γένει ή διεθνής κοινότητα άρθούν ύπεράνω των σκοπιμοτήτων και έξετάσουν τó όλο θέμα με αντικειμενικότητα τόσον όσον άφορά την ιστορική άληθεια, όσον και τον βαθμό της είλικρινείας των έκατέρωθεν προθέσεων, προκειμένου νά καταλήξουν σε άποφάσεις ρεαλιστικές και έντός της ιστορικής άλήθειας.

ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΥΙΚΟ ΚΑΙ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Οί σκέψεις του σχολίου αυτού γράφονται ύπό τó κράτος μιās αισιόδοξης προοπτικής για την θετική συμβολή των ελληνικών ειρηνευτικών πρωτοβουλιών στην επίλυση της αίματηρης γιουγκοσλαυικής κρίσεως.

Βέβαια είναι άκόμα πολύ νωρίς για νά έλπίσουμε ότι θά δοθί σύντομα ένα τέλος σ' αυτό τó δράμα του λαού των περιοχών αυτών και τις επιπτώσεις του στην εύρύτερη περιοχή των Βαλκανίων.

Και φυσικά είναι επίσης δύσκολο νά μπορέσουν ν' ανασυγκροτηθούν γρήγορα αυτές οί περιοχές της τέως Γιουγ-

κοσλαυίας από τις συνέπειες αυτών των πολεμικών συγκρούσεων.

Πάντως είναι πολύ εύχάριστο ότι στην έπιτυχία αυτή συνέβαλε, κατά τó δυνατόν, και ή Χώρα μας και μάλιστα με σύμφωνη γνώμη των Πολιτικών Κομμάτων.

Θά ήταν ευτύχημα αν αυτή ή όμοφωνία είχε πραγματοποιηθεί και σε άλλα έθνικά μας θέματα. Πάντως τó γεγονός είναι ότι με τή συμβολή μας άνοίγεται ό δρόμος για μιá μεγαλύτερη ειρηνική και αναπτυξιακή συμβολή στην όλη περιοχή των Βαλκανίων.

Γιατί δέν είναι μόνο τά κοινά οικονομικά συμφέροντα όλων των Βαλκανικών Κρατών που θά βοηθούσαν σ' αυτό τó σκοπό. Είναι και οί κοινές πνευματικές καταβολές με τή συνύπαρξη και έπικοινωνία επί αιώνες των λαών αυτών στα πλαίσια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (άλλά άκόμα και στα δύσκολα χρόνια της ύποδουλώσεως στην Όθωμανική τυραννία), με θεμέλιο τόν Έλληνικό πολιτισμό και ίδίως τήν Όρθοδοξία.

Γ' αυτό είναι αναγκαίο, πέραν από τις Κρατικές ένεργειες στον τομέα συσφίξεως των δεσμών αυτών, νά ένεργοποιηθούν και οί Όρθόδοξες Έκκλησίες των Χωρών αυτών με έπικεφαλής τó Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Είναι βέβαια γνωστό ότι στην προσπάθεια αυτή θά δημιουργήσουν προσκόμματα άφ' ένός τά μη άποκρυπτόμενα συμφέροντα μερικών Ευρωπαϊκών Κρατών (Γερμανίας, Ιταλίας κ.λ.π.) και άφ' έτέρου τó Μουσουλμανικό στοιχείο ένισχυόμενο από τους έξ άνατολών «*άσπονδους φίλους*» μας (Μουσουλμανικό τόξο) άλλά και τά «*ιεραποστολικά*» σχέδια του Ρωμαιοκαθολισμού μέσω Ουνίας.

Ό Έλληνορθόδοξη Έκκλησία θά πρέπει νά έχει τó προβάδισμα σ' αυτή τήν προσπάθεια σε συνεργασία, βεβαίως, και με τó Έλληνικό Κράτος.

Έχουμε τó πλεονέκτημα νά είμαστε τó μόνο Κράτος των Βαλκανίων που

δεν υπέστημεν τὰ δεινὰ τοῦ πολυχρόνιου ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ἐπὶ πλεόν εἴμαστε ἰσότιμο μέλος τῆς ΕΟΚ μὲ τὴν προοπτικὴ καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐνοποιήσεως.

Χρειαζόμαστε ὅμως νὰ ἀρθοῦμε ὅλοιστὸ ὕψος τῶν περιστάσεων καὶ μὲ θέμελιὸν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἐφηρμοσμένη στὴ ζωὴ Ὁρθόδοξὴ Πίστιν μὰς νὰ παίξουμε πρωταγωνιστικὸ ρόλο

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Τὴν 1ην Μαΐου μιὰ τραγικὴ εἶδηση συνετάραξε τὴ διεθνή κοινότητα. Αὐτοκτόνησε ὁ μέχρι πρὸ τριμήνου τελευταῖος σοσιαλιστὴς πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας, Πιερ Μπερεγκοβουά, μὲ μιὰ σφαῖρα στὸ κρανίον. Βασανιζόταν, εἶπαν, τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀπὸ πικρία καὶ ἀπογοήτευση, γιὰ τὸν κατηγόρησαν γιὰ σκανδαλώδη λήψη, τὸ 1986, ἀτόκου δανείου ἀξίας 40 ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ἄραγε οἱ διάφοροι αὐτοὶ ἀνεπίσημοι κατήγοροι, δημοσιογράφοι καὶ μὴ αἰσθάνθηκαν κάποιες τύψεις; Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅπως ἀκούστηκε ἀπὸ τὴν τηλεόραση, σιωποῦν.

Οἱ συνάδελφοι καὶ φίλοι τοῦ αὐτοῦ χεῖρα μιλοῦν γιὰ ἀδικεῖς κατηγορίες καὶ σκανδαλολογία.

Αὐστηρὸ μὲ τὸν ἑαυτὸ του, τίμιον, σεμνόν, εὐαίσθητον, τὸν χαρακτηρίζει ὁ τ. Ὑπουργὸς Ζακ Λάνγκ. Καὶ ὁ Λορὰν Φαμπιὸς σημειώνει ὅτι δὲν ἦταν ἡ πο-

λιτικὴ ἤττα τῶν σοσιαλιστῶν ποὺ τὸν ὠδήγησε στὴν αὐτοκτονία.

Εἶναι ἀπορίας ἄξιο μὲ πόση εὐκολία ἐκτοξεύονται καὶ μὲ πόση ταχύτητα διαδίδονται οἱ κατηγορίες κατὰ τῶν πολιτικῶν. Μερικὲς ἀπ' αὐτὲς ἔχουν κάποια στοιχεῖα ἀλήθειας. Γιὰτὴν ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἀνάμεσα στοὺς γιαιτρούς, τοὺς δικηγόρους, τοὺς μηχανικούς, τοὺς ἐμπόρους κ.λ.π. ὑπάρχουν καὶ οἱ λιγώτερο ἔντιμοι.

Αὐτὸς ὅμως δὲν εἶναι λόγος γιὰ νὰ κατηγοροῦμε ἀβασάνιστα ὅλους τοὺς πολιτικούς, καὶ ὄχι μόνον αὐτούς, συνήθως μάλιστα ὅσους ἀνήκουν στὸ ἀντίθετον ἀπὸ μᾶς πολιτικὸ στρατόπεδο.

Μὲ ἀπεριορίστη ἐπιπολαιότητα, ἀπερισκεψία καὶ κακεντρέχεια δεχόμαστε ὅποια κατηγορία διαδοθῆ, σκόπιμα ἢ ὄχι, ἀληθινὰ ἢ ψεύτικα.

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Ὑπάρχουν, ἀκόμα καὶ στὴν ἐποχὴ μᾶς, πολιτικοὶ τόσο εὐθικοί, ποὺ ἡ ἀπελπισία τους γιὰ τὶς ἀδικεῖς ἐπιθέσεις ποὺ ὀφίστανται τοὺς ὀδηγεῖ στὸ ἐγκλημα τῆς αὐτοκτονίας.

Ποῦ φθάνει ἡ πολιτικὴ εὐαισθησία; Ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει;

Καὶ ἐμεῖς θὰ ρωτήσουμε. Ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ φθάνει ἡ ἐγκληματικὴ ἀτέρμονη διασπορὰ τῶν πάσης φύσεως κατηγοριῶν ἐναντίον αὐτῶν ποὺ ἐκάστοτε μᾶς διοικοῦν καὶ ποῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμεῖς τοὺς ἐκλέγομε;

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Α. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Α. Σταματοπούλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 100. Ἐτησίαν συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 1000, ἐξωτερικοῦ δολ. 18. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούνιος 1993

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφόρησαν:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ
(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' ἔκδοση.

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ.

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοση
συμπληρωμένη καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ.

Ἐπίσης ἐκυκλοφόρησαν
δύο ἀκόμη Συλλογές τοῦ ἀειμνήστου ποιητοῦ
Στεφάνου Μπολέτση
μὲ τίτλο:

«ΡΑΨΩΔΙΑ» Β' (1947-1949)

«ΡΑΨΩΔΙΑ» Γ' (Κύπρος)

Δύο ποιητικὲς Συλλογές, ποὺ συμπληρώνουν τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14-105 61 ΑΘΗΝΑ-Τηλ. 32 21 283



«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

**Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»**

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄..	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄..	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για κορίτσια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω)...	800
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ.....	500
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β΄ ἔκδοσις).....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	300
ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	300
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ.....	300
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	300
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.....	300

**Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευ-
θοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφω-
νήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023**